

Història

Sèrie **DESCOBREIX**

El llibre Història 4, per a quart curs d'ESO, és una obra col·lectiva concebuda, dissenyada i creada en el departament d'Edicions Educatives de Santillana Educación, S. L./Voramar Edicions, S. A., dirigit per **Teresa Grence Ruiz** i **Immaculada Gregori Soldevila**.

En la seua elaboració ha participat l'equip següent:

María Ángeles Fernández de Bartolomé

José Manuel Fernández Ros

Iñaki Mendoza Gurrea

Ana María Palacios Alberti

EDICIÓ

María Ángeles Fernández de Bartolomé

DIRECCIÓ DEL PROJECTE

Lourdes Etxebarria Orella

Les activitats no s'han de fer en cap cas en el llibre.

Les taules, els esquemes i altres recursos que s'hi inclouen són models perquè l'alumnat els copie en el quadern.

Unitat	Lectura inicial	Saber	Saber fer	Saber més
Introducció a la història 8		- La història i el treball de l'historiador - Les edats de la història	- Elaborar una línia del temps - Interpretar un mapa històric	
1 La crisi de l'Antic Règim 14	Com van ser les corts il·lustrades?	- L'Antic Règim - Les formes de govern al començament del segle XVIII - La Il·lustració i la crítica de l'Antic Règim - La guerra de Successió - El despotisme il·lustrat a Espanya - El segle XVIII a la Comunitat Valenciana	- Interpretar la piràmide social de l'Antic Règim - Obtindre informació històrica d'un poema popular	
2 Revolucions liberals i nacionalismes 38	Per què el 14 de juliol és la festa nacional de França?	- La Revolució Americana - El començament de la Revolució Francesa - La radicalització de la Revolució - L'Europa napoleònica - La Restauració - Noves onades revolucionàries (1820-1848) - Els nacionalismes. La unificació d'Itàlia - La unificació d'Alemanya	- Interpretar una caricatura del Congrés de Viena - Interpretar les revolucions a través de la pintura	Verdi i la unificació italiana
3 La revolució industrial i els canvis socials 62	Va ser realment revolucionària, la màquina de vapor?	- L'origen de la revolució industrial - La primera revolució industrial - La revolució dels transports - La segona revolució industrial - L'expansió de la revolució industrial - Els efectes de la industrialització en la població - La societat de classes. Les classes altes - Les classes mitjanes i baixes - El naixement del moviment obrer	- Analitzar l'impacte del ferrocarril - Analitzar les migracions del segle XIX - Comparar formes de vida a través de la pintura - Comparar les ideologies marxista i anarquista	Canvis en els transports
4 Espanya i la Comunitat Valenciana en el segle XIX 92	Va ser Goya un cronista del seu temps?	- La guerra de la Independència (1808-1814) - Les corts de Cadis - El regnat de Ferran VII (1814-1833) - La independència de les colònies hispanoamericanes - Isabel II i la construcció de l'estat liberal (1833-1868) - El Sexenni Democràtic (1868-1874) - La Restauració - La Comunitat Valenciana en el segle XIX - La revolució industrial a Espanya - Les transformacions socials - Canvis socioeconòmics i regionalisme valencià	- Interpretar un organigrama - Analitzar el procés d'industrialització a les terres valencianes	- El Cadis de les corts - Ramon Cabrera
5 Imperialisme, guerra i revolució 124	Com era la vida a les trinxeres?	- Les grans potències en la segona meitat del segle XIX - Els factors de l'imperialisme - Els grans imperis colonials - L'administració colonial i els seus efectes - L'origen de la Primera Guerra Mundial - L'evolució de la guerra - Les conseqüències de la Primera Guerra Mundial - Els orígens de la Revolució Russa - Les revolucions de 1917 i la guerra civil a Rússia	- Interpretar una caricatura sobre el colonialisme - Analitzar els canvis territorials després de la Primera Guerra Mundial - Interpretar cartells de propaganda política	
6 El món d'entreguerres 154	Van ser bojos i feliços, els anys vint?	- La fràgil recuperació dels anys vint - La Gran Depressió dels anys trenta - L'ascens dels totalitarismes - La Itàlia feixista - Els orígens del nazisme - L'Alemanya nazi: un règim totalitari - La formació de l'URSS (1922-1929) - La dictadura de Stalin (1929-1953)	- Obtindre informació històrica d'una novel·la - Analitzar la formació de l'URSS	- Adolf Hitler - La vida en un kolxhoz

Descobreix	Tasca final	Maneres de pensar	Compromesos	Treball cooperatiu
Els arxius espanyols				
- L'<i>Enciclopèdia</i>, mitjà de difusió de la Il·lustració - Goya, un gran retratista - La Il·lustració valenciana - La vida en la cort dels Borbó	Tècnica. Comparar el pensament dels il·lustrats Un cas. Què deia la premsa en el segle XVIII?	Anàlisi científica. Acompanya a la Il·lustració una revolució científica?	El llegat de l'època de la Il·lustració	Un recorregut pel Madrid de Carles III
Els símbols de la Revolució	Tècnica. Interpretar la Declaració de Drets de l'Home i del Ciutadà Un cas. La <i>primavera àrab</i>, una nova «Revolució Francesa»?	Anàlisi científica. Quin paper tingueren les dones en la Revolució Francesa?	El llegat de les revolucions i els nacionalismes	Un itinerari pel París de la Revolució
- Les primeres fàbriques tèxtils - Les ciutats industrials	Tècnica. Analitzar la revolució industrial a través de novel·les Un cas. La revolució industrial en la vida quotidiana	Anàlisi ètica i moral. En quines condicions treballaven les dones i els infants?	El llegat de les revolucions industrials	Debat sobre la finalitat de les exposicions universals
	Tècnica. Analitzar la història d'Espanya a través de caricatures	Anàlisi científica. La revolució industrial a Espanya, èxit o fracàs?	El llegat del segle XIX a Espanya	Lectura de <i>Bearn</i>
La vida en la rereguarda	Tècnica. Analitzar la colonització d'Àfrica a través de mapes	Anàlisi ètica i moral. Com van viure la Gran Guerra els protagonistes?	El llegat de l'imperialisme, la Gran Guerra i la Revolució Russa	Debat sobre l'abast de la Gran Guerra
- La lluita pels drets de la dona - Repressió i propaganda	Un cas. L'avanç de l'extrema dreta a Europa	Anàlisi científica. Són fiables, totes les fotografies?	El llegat del període d'entreguerres	L'anàlisi d'una pel·lícula: <i>El gran dictador</i>

Unitat	Lectura inicial	Saber	Saber fer	Saber més
7 La Segona Guerra Mundial 180	Estigué la ciència al servei de les armes?	1. Les causes i el detonant de la guerra 2. L'ofensiva de l'Eix (1939-1941) 3. La victòria aliada (1942-1945) 4. L'Holocaust 5. L'organització de la pau 6. Les conseqüències de la guerra	• Analitzar els canvis territorials després de la Segona Guerra Mundial	• Winston Churchill • Llocs de memòria de l'Holocaust
8 Espanya i la Comunitat Valenciana: de la crisi del 98 a la Guerra Civil 204	Per què el <i>Guernica</i> s'ha convertit en un símbol?	1. El desastre del 98 2. La crisi de la Restauració (1902-1931) 3. La crisi de la Restauració a la Comunitat Valenciana 4. El triomf de la República i el Bienni Reformista (1931-1933) 5. El Bienni Conservador i el Front Popular (1933-1936) 6. La Guerra Civil 7. La vida quotidiana durant la guerra 8. Les conseqüències de la Guerra Civil 9. La Segona República i la Guerra Civil a la Comunitat Valenciana	• Analitzar el paper de la premsa en la crisi del 98 • Analitzar la Guerra Civil a través de mapes i un eix cronològic	• La Setmana Tràgica • Les milicianes
9 La Guerra Freda 234	Per què la guerra del Vietnam va fer estremir el món?	1. La gènesi de la Guerra Freda 2. Els blocs de la Guerra Freda 3. Dels inicis a la coexistència pacífica (1947-1953) 4. De la coexistència pacífica a la crisi dels míssils (1953-1962) 5. De la màxima tensió a la crisi (1963-1973) 6. El rebrot i el final de la Guerra Freda (1973-1991)	• Interpretar una caricatura sobre la Guerra Freda • Analitzar la divisió del món en blocs	
10 La descolonització i el Tercer Món 256	Qui va defensar la resistència pacífica?	1. La descolonització 2. La descolonització d'Àsia i Oceania 3. L'Orient Pròxim 4. La descolonització d'Àfrica 5. El naixement del Tercer Món	• Interpretar una caricatura sobre la descolonització	• El conflicte del Caixmir • Protagonistes de la descolonització africana
11 El món des de 1945 fins a l'actualitat 274	Podem viure sense les noves tecnologies en un món globalitzat?	1. L'Europa occidental: democràcia i canvi social 2. La Unió Europea, una iniciativa original 3. Els Estats Units, una gran potència 4. L'Europa de l'Est: l'URSS i les democràcies populars 5. La desaparició del bloc comunista 6. El desenvolupament de l'Àsia oriental 7. Tensions i conflictes a l'Amèrica Llatina 8. Tensions i conflictes a Àsia i Àfrica 9. Les potències emergents en el segle XXI 10. El món islàmic, un espai en tensió 11. El món actual, un món globalitzat 12. Reptes i problemes del segle XXI	• Comparar el mapa d'Europa en 1988 amb el mapa de l'Europa actual • Analitzar un gràfic sobre la procedència dels refugiats	• El miracle econòmic alemany • L'EFTA • Els populismes llatinoamericans • El Fòrum Social Mundial
12 Espanya i la Comunitat Valenciana: de la dictadura a la democràcia 310	Què va ser el desenvolupisme?	1. Els primers anys del franquisme (1939-1949) 2. Consolidació del règim i desenvolupisme (1950-1973) 3. El final de la dictadura (1973-1975) 4. La dictadura franquista a la Comunitat Valenciana 5. Una transició sense ruptura 6. La Constitució de 1978 i l'estat de les autonomies 7. Els governs del PSOE (1982-1996) 8. L'alternança PP-PSOE (1996-2015) 9. Canvis econòmics i socials en l'Espanya democràtica 10. Transició i democràcia a la Comunitat Valenciana	• Analitzar el creixement econòmic per mitjà de gràfics • Analitzar l'organització territorial d'Espanya • Comparar gràfics electorals	• La resistència dels maquis • Un nivell educatiu més alt
Projecte TIC	338	Elaborar un catàleg amb les fotos clau del segle XX		
Banc de textos històrics	342			
Glossari	348			

Descobreix	Tasca final	Maneres de pensar	Compromesos	Treball cooperatiu
- Col·laboracionisme i resistència en la guerra - Els judicis de Nuremberg	Tècnica. Analitzar unes memòries: <i>El diari d'Anne Frank</i> Un cas. Els desplaçaments de població provocats per les guerres	Anàlisi ètica i moral. Tingueren justificació, les bombes d'Hiroshima i Nagasaki?	El llegat de la Segona Guerra Mundial	Un debat sobre la memòria històrica de la Segona Guerra Mundial
- El paper de la dona en els temps de la Segona República - Guerra i protecció del patrimoni - Els xiquets de la guerra	Tècnica. Analitzar la Guerra Civil a través de les cançons Un cas. La revolució educativa de la Segona República	Anàlisi científica. Per què bombardejaren Gernika?	El llegat del primer terç del segle XX espanyol	Una exposició de cartells de la Guerra Civil
La cursa d'armaments en la Guerra Freda			El llegat de la Guerra Freda	Una investigació sobre la cursa espacial
Sud-àfrica: de l'<i>apartheid</i> a la democràcia		Anàlisi ètica i moral. Com viu la dona al món menys desenvolupat?	El llegat de la descolonització	Un informe sobre colonialisme i subdesenvolupament
- Els símbols de la UE - La revolució de la dona - La Cuba castrista		Anàlisi científica. Com s'ha produït la crisi econòmica de 2007?	El llegat del nostre món	Una anàlisi de la influència de la globalització en la vida diària
La vida quotidiana en el franquisme	Tècnica. Analitzar la Constitució de 1978		El llegat del franquisme i la transició	Un vídeo sobre l'Espanya actual

• Pàgina doble inicial: presentació de la unitat i desenvolupament de la COMPETÈNCIA LECTORA.

S'hi especifiquen els continguts (**Saber i Saber fer**) de la unitat. Aquesta s'inicia amb una gran infografia i una pregunta motivadora (**Ens fem preguntes**), la resposta de la qual es guia en la secció **Interpreta la imatge**. L'apartat **Com ho sabem?** fa referència a les fonts que utilitzen els historiadors.

• Pàgines de continguts: SABER i SABER FER com un tot integrat.

Els continguts i la seua aplicació es desenvolupen conjuntament per aconseguir un saber més profund. El text informatiu va acompanyat de diferents seccions:

- **Saber més** inclou continguts de més dificultat.
- **Saber fer** desenvolupa tècniques relacionades amb els continguts de la pàgina.
- **Descobreix** proposa xicotetes investigacions.
- **Posa atenció** aclareix conceptes complexos.

Les **competències** es treballen en totes les activitats.

Els continguts fonamentals de la pàgina doble es recullen en les **Claus per a estudiar**, que acaben en una activitat, **Pensa**, que requereix una reflexió profunda.

• Activitats finals: una forma pràctica d'APRENDRE A APRENDRE.

Inclouen sempre una activitat **resum** de les idees principals.

Les activitats es classifiquen en categories per facilitar-ne la comprensió. S'expressa gràficament el nivell de dificultat de cada activitat: bàsic, avançat, excel·lent.

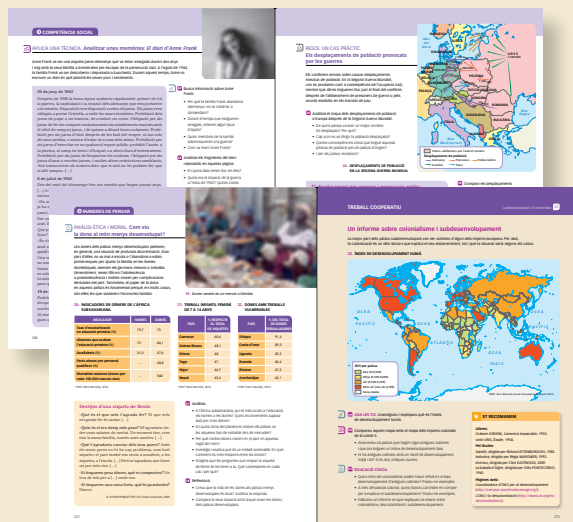
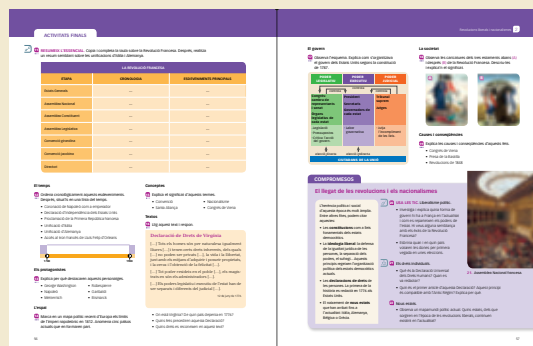
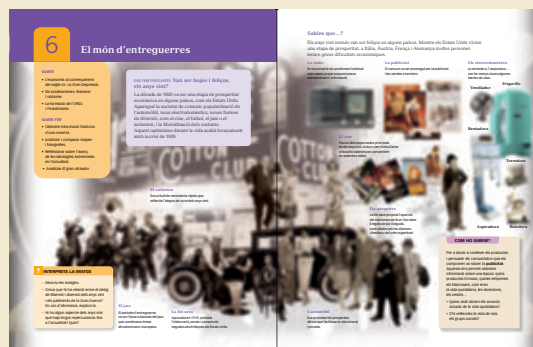
L'apartat **Compromesos** reflexiona sobre l'herència del passat.

• TASQUES PER COMPETÈNCIES: aplicació de tot el que s'ha estudiat en contextos reals.

Contenen l'aplicació de **tècniques** fonamentals de la història i la reflexió, valoració i resolució de **casos pràctics**.

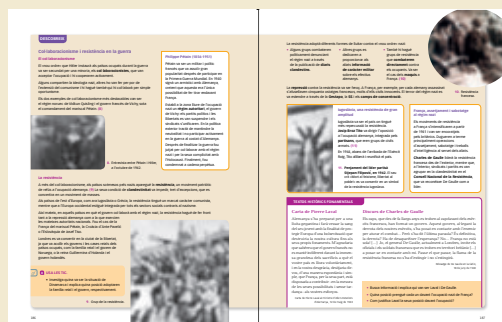
En **Maneres de pensar** es desenvolupa l'anàlisi científica, l'anàlisi ètica i moral i el pensament creatiu.

Cada unitat finalitza amb un **Treball cooperatiu**.

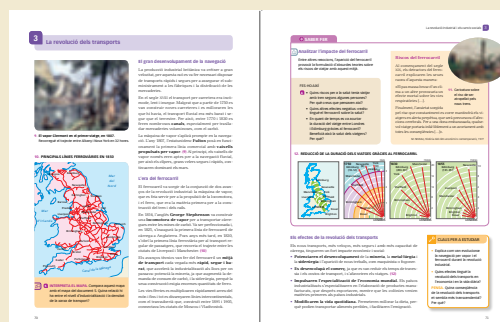
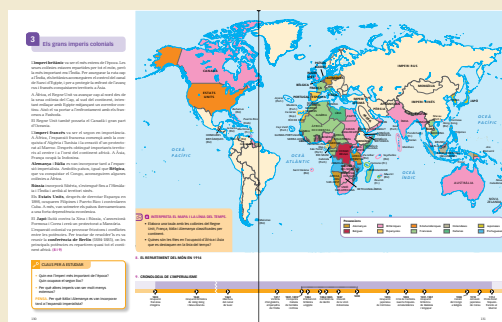
El llibre acaba amb un **Projecte TIC** i un **Banc de textos fonamentals de la història**, i es completa amb un **Glossari**.

- **Més de 100 textos històrics fonamentals de diferents categories.** Acompanyats d'activitats que ensenyen a l'alumne a comentar textos de forma organitzada.

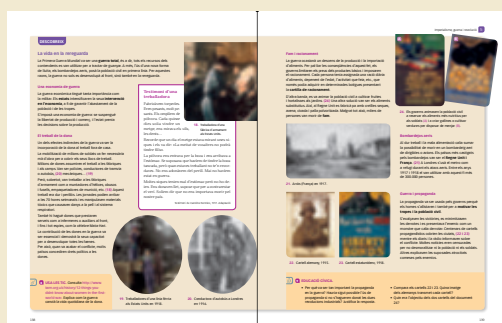

Aquests documents es complementen al final del llibre amb una **Biblioteca de textos**.

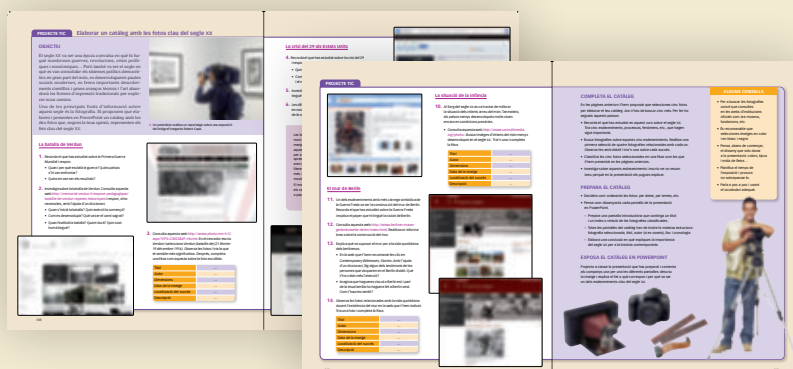
- **Més de 25 línies del temps i 100 mapes, gràfics i esquemes** converteixen el llibre en un autèntic atlas històric.

- Més enllà de la història convencional, tres aspectes adquireixen un tractament transversal al llarg de tot el llibre: la **història de la vida quotidiana** en cada període, el **paper de la dona** en la història i la **lluita pels drets humans** en la seua versió més àmplia (la defensa de la pau, dels drets dels treballadors, de la igualtat...).

- A més de les seccions Descobreix i Treball cooperatiu, la importància de la investigació es reflecteix en el Projecte TIC, al final del llibre. Aquest introdueix l'alumne en el mètode científic de l'historiador amb la realització d'un **projecte d'investigació**.

Competències

Al llarg del llibre, diverses icones assenyalen i identifiquen la competència concreta que es treballa en cada activitat o apartat.

- Competència matemàtica, científica i tecnològica
- Comunicació lingüística
- Competència social i cívica
- Competència digital
- Consciència i expressions culturals
- Aprendre a aprendre
- Iniciativa i actitud emprenedora

L'objectivitat en la història

Els fets no s'assemblen realment en res als peixos de l'aparador de la pescateria. Al contrari, s'assemblen als peixos que naden en un oceà ample i, a vegades, inaccessible, i, per tant, allò que l'historiador pesque dependrà en part de la sort, però sobretot de la zona del mar on decidisca pescar i de l'ormeig que haja triat, tots dos factors determinats, no cal dir-ho, per la classe de peixos que pretenga atrapar. I tot això, perquè historiar significa interpretar.

Edward H. CARR, *Què és la història?*, 1979

- Quina idea es planteja en aquest text?
- Hi estàs d'acord? Per què?

1 EXPRESSIÓ ORAL.

- Busca el significat de *sincrònic* i *diacrònic* i explica'ls.
- La història es pot narrar de manera sincrònica o diacrònica. Explica la diferència entre ambdues formes i posa'n un exemple.

- **2 USA LES TIC.** En el treball que fan, els historiadors disposen d'una sèrie de ciències auxiliars. Investiga i explica quines són les principals i com complementen la història.

La història i el treball de l'historiador

La ciència històrica

La història és la ciència que estudia els fets del passat. Però amb aquest terme també es designen els escrits que elaboren els historiadors a partir de l'anàlisi d'aquests fets. Per realitzar el seu treball, els historiadors segueixen aquests passos:

- **Trien el tema** sobre el qual volen investigar.
- **Busquen informació** sobre aquest tema usant diverses **fonts**. Per a fer-ho solen recórrer als arxius.
- **Contrasten i analitzen** críticament la informació obtinguda de les fonts.
- **Obtenen i elaboren conclusions** a partir de l'anàlisi de les fonts. Aquestes s'exposen en l'àmbit dels professionals de la història a través de comunicacions, conferències, ponències, etc. Però també es donen a conèixer al món educatiu mitjançant, per exemple, els materials escolars, i al conjunt de la població mitjançant llibres especialitzats o divulgatius.

Les fonts històriques

Per a reconstruir la història, els historiadors utilitzen diverses fonts, és a dir, els vestigis que conservem d'èpoques passades. Segons l'època a què corresponen es distingeix entre **fonts primàries**, que són contemporànies als fets a què al·ludeixen, i **fonts secundàries**, que són posteriors als fets de què tracten. Segons la forma de presentació, les fonts poden ser de diversos tipus:

- **Fonts escrites:** documents públics (lleis, tractats...), documents privats (diaris, memòries, cartes...), publicacions periòdiques (premsa, fullets...), obres literàries (novel·les, poemes...), obres científiques (ponències, comunicats, etc.).
- **Fonts orals:** testimonis orals de persones que van viure determinats fets històrics, relats de formes de vida, etc., que se solen recollir mitjançant entrevistes.
- **Fonts materials:** objectes de la vida quotidiana de l'època (mobles, vaixells, armes...) i construccions (habitatges, esglésies, ajuntaments, palaus...).
- **Fonts audiovisuals:** pintures, fotografies, pel·lícules, documentals, programes de televisió o de ràdio, etc.

L'historiador ha de comprovar que les fonts que fa servir són **autèntiques** i **fiables**. En analitzar-les ha de distingir entre **dades objectives** i **subjectives** (opinions, sentiments...) i detectar-hi possibles errors. També ha de **contrastar fonts** diverses, perquè no totes aporten les mateixes dades ni donen la mateixa visió dels fets.

1. Mapa de l'imperi britànic en 1886.

Localització temporal i espacial

Els esdeveniments històrics es donen en un lloc i en una data determinats. Per a localitzar els fets en el **temps** han de ser datats de la manera més exacta possible. Per això s'elaboren **cronologies**, és a dir, s'ordenen les dates en què van ocórrer els fets i se solen representar en eixos cronològics o línies del temps.

Per facilitar l'estudi del passat, aquest es divideix en **períodes**. L'inici de cada període el marca un esdeveniment que va causar una transformació radical en les formes de vida.

A fi de localitzar espacialment els fets històrics s'elaboren mapes històrics, que generalment s'agrupen en atles temàtics.

DESCOBREIX

Els arxius espanyols

A Espanya hi ha diferents tipus d'arxius: arxius de l'administració general de l'estat i dels seus organismes públics, arxius gestionats per les comunitats autònomes i arxius privats. En tots es custodia, conserva i protegeix el patrimoni documental espanyol. Entre els principals arxius espanyols es troben els que segueixen:

- L'**Archivo Histórico Nacional**, que custodia documents amb una cronologia que abasta des de l'edat mitjana fins a l'edat contemporània.
- L'**Archivo General de Simancas**, que conserva documents datats entre l'últim terç del segle XV i el primer terç del segle XX. (2)
- L'**Archivo General de la Administración**, entre els fons del qual destaquen els datats entre 1939 i 1975.
- El **Centro Documental para la Memoria Histórica**, que conserva documentació sobre la Guerra Civil espanyola i la dictadura franquista.

2. Arxiu de Simancas, Valladolid.

3 USA LES TIC.

- Consulta aquesta web: <http://censoarchivos.mcu.es/CensoGuia/directorioarchivos.htm>. En la pestanya *Categoría*, selecciona *Archivos Generales y Centrales*. Tria dos arxius que s'hi citen. Consulta'n la pàgina web i explica:
 - On es troben i de quina època és l'edifici que els allotja.
 - D'on procedeixen els fons que custodien.
 - Quins tipus de fons tenen (documents escrits, fotografies...) i quina és la seua cronologia.
 - Podries obtenir informació sobre història contemporània en aquests dos arxius?

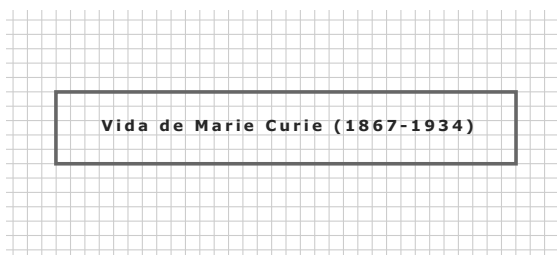
- Busca en la web: <http://pares.mcu.es/GuerraIndependencia/portal/archivo/proyecto/descripcionDoc.html>. En *Text de búsqueda* escriu *dos de mayo*.
 - Quin tipus de documents obtens? Són fonts primàries o secundàries?
 - Selecciona dos documents i intenta llegir-los i resumir-ne el contingut.
- Consulta aquesta web: <http://www.mecd.gob.es/cultura-mecd/areas-cultura/archivos/informacion-general/gestion-autonomica.html>. Selecciona dos arxius de la Comunitat Valenciana i indica quins tipus de documents contenen.

Elaborar una línia del temps

Una **línia del temps** o eix cronològic és un gràfic que representa el temps (els fets i períodes del passat). En una línia del temps, els anys, les dècades, els segles... han de mesurar el mateix. Per exemple, podem decidir que cada dècada mesure 2 centímetres.

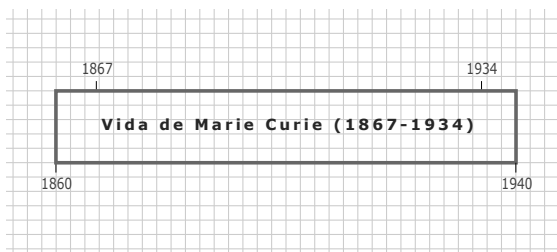
Per a realitzar una línia del temps hem de seguir aquests passos:

1. **Pren un full** de quadres o de paper mil·limetrat.
2. **Traça-hi un rectangle.** El rectangle indica el període de temps que representaràs.

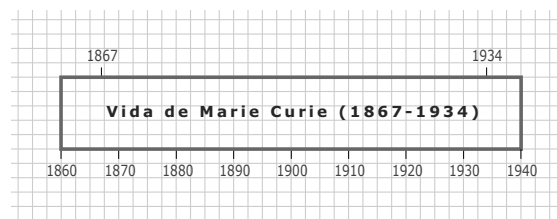

3. Marca a l'**extrem esquerre** la data més antiga que representaràs (1867) i a l'**extrem dret**, la més moderna (1934).

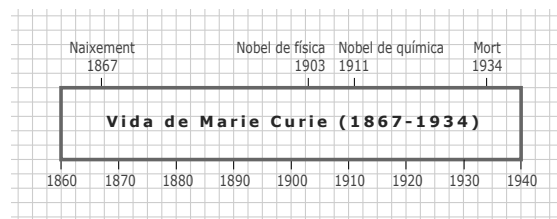
Prolonga un poc l'espai en ambdós extrems, a fi que la línia pugui començar i acabar en un any redó, finalitzat en 0 o en 5.

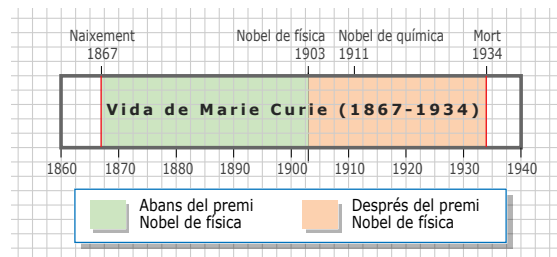
4. **Divideix proporcionalment la línia** i marca-hi algunes dates que et servisquen de guia. Si vols elaborar la línia del temps d'un període curt (per exemple, la vida d'una persona), pots dividir la línia de dècada en dècada. Si el període és llarg, divideix-la en segles o mil·lennis.

5. **Anota els esdeveniments destacats** al lloc que correspon a la seua data.

6. Si es distingeixen diferents etapes en la línia del temps que has realitzat, pots **pintar cada etapa** d'un color. Així la lectura serà més clara.

FES-HO AIXÍ

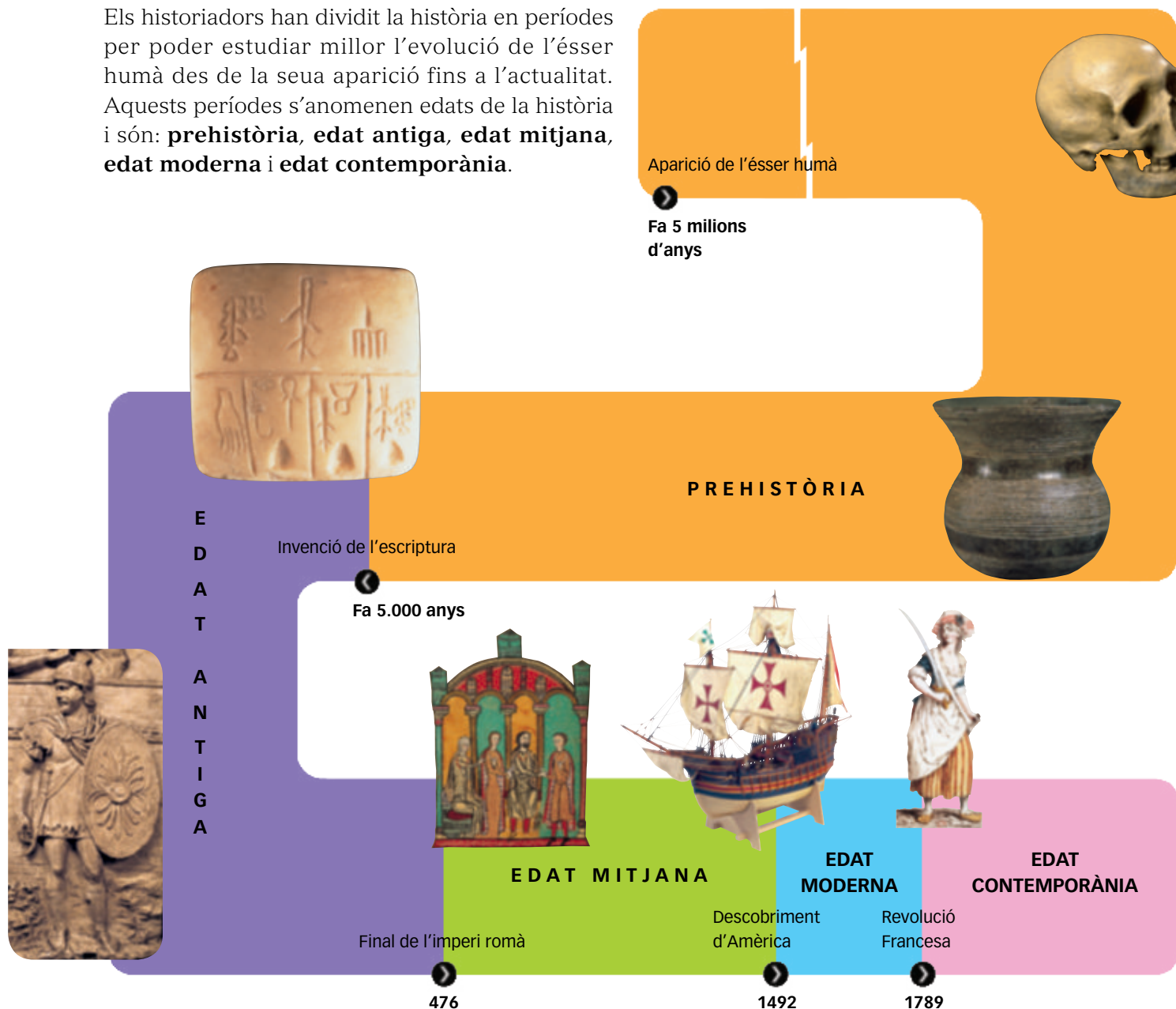
- 4 • **Elabora una línia del temps de la teua vida.**
 - La data del teu naixement serà la data d'inici de la línia. La data actual serà la data final.
 - Quines dates «redones» triaràs per als extrems de la línia del temps?
 - Quants anys tens? Com creus que és millor dividir la línia: d'any en any, de dècada en dècada...? Per què?

- Marca aquestes dates guia en la línia del temps.
- Anota els esdeveniments principals de la teua vida al lloc corresponent.
- Selecciona diferents etapes de la teua vida i pinta-les.

- 5 **Pregunta a les persones majors del teu entorn quins esdeveniments històrics importants han tingut lloc durant la seua vida. Busca la data d'aquests fets i elabora-hi una línia del temps.**

Les edats de la història

Els historiadors han dividit la història en períodes per poder estudiar millor l'evolució de l'ésser humà des de la seua aparició fins a l'actualitat. Aquests períodes s'anomenen edats de la història i són: **prehistòria**, **edat antiga**, **edat mitjana**, **edat moderna** i **edat contemporània**.

En aquest curs estudiaràs l'**edat contemporània**, una etapa que començà l'any 1789 amb canvis polítics i econòmics revolucionaris que van establir les bases de la societat actual. En aquesta etapa van esclatar nombroses guerres i se succeïren crisis econòmiques greus, però també es va aconseguir que les persones deixaren de ser súbdits i es convertiren en ciutadans, i que les dones veren reconeguts els seus drets polítics i socials.

6 INTERPRETA LA LÍNIA DEL TEMPS.

- Enumera les edats de la història. Quan comença i quan acaba cada una?
- En quina edat de la història ens trobem actualment? Quin esdeveniment en marcà l'inici?
- Quina etapa fou la més llarga? I la més curta?

Interpretar un mapa històric

Els **mapes històrics** representen un territori en un moment concret o l'evolució d'un procés en un espai geogràfic.

El segle XVIII va ser una etapa de transició entre l'Antic Règim i l'edat contemporània. Et proposem que interpretes un mapa del món del començament de l'edat contemporània com a punt de partida per a estudiar els esdeveniments que tingueren lloc en aquesta etapa.

Per a analitzar un mapa històric pots seguir aquests passos:

Classificació

- Quin tipus de mapa és: polític, econòmic...
- Quin espai geogràfic mostra: el món, un continent, un país, una regió...
- A quina data correspon la informació que conté.
- Quin tema tracta: guerra, organització territorial, intercanvis comercials, etc.

Anàlisi

- Cal explicar el contingut del mapa. Pots consultar fonts complementàries: atlas, enciclopèdies, webs, etc.

FES-HO AIXÍ

- 7 • Quin tipus de mapa és?
 - Quin espai mostra? A quina etapa històrica correspon?
 - Quin és el tema del mapa?
 - Quins estats hi havia al món a mitjan segle XVIII? Quins d'aquests existeixen encara? Ocupen el mateix territori?
 - Quins països posseïen colònies? En quins continents es localitzaven?
 - Com s'organitzava territorialment Àfrica en aquesta època?

3. EL MÓN A MITJAN SEGLE XVIII

- Possessions colonials
- Portugueses
 - Britàniques
 - Espanyoles
 - Holandeses
 - Franceses
 - Luba Territoris sense organització estatal

1

La crisi de l'Antic Règim

SABER

- Els fonaments de l'Antic Règim.
- Les idees de la Il·lustració i els representants principals.
- El despotisme il·lustrat.
- Les reformes borbòniques a Espanya.
- El segle XVIII a la Comunitat Valenciana.

SABER FER

- Interpretar esquemes i línies del temps.
- Analitzar i comparar textos històrics.
- Valorar la premsa del segle XVIII.
- Realitzar un recorregut pel Madrid de Carles III.

ENS FEM PREGUNTES. Com van ser les corts il·lustrades?

Durant el segle XVIII, el segle de la Il·lustració, els reis europeus mostraren al món el seu poder absolut a través dels palaus reials, edificis d'una gran riquesa i sumptuositat, on residien el monarca i la seua cort. Els palaus i el complex cerimonial de la cort havien d'impressionar els súbdits i els dignataris d'altres països.

Palau de Versalles
Lluís XV de França (1715-1774)

Palau Reial de Madrid
Carles III d'Espanya (1759-1788)

? INTERPRETA LA IMATGE

- Quins palaus veus en aquesta pàgina? En quins països es troben?
- Quines característiques comunes té l'aspecte de tots aquests palaus? Creus que són sumptuosos?
- Quina és la funció actual d'aquests palaus?
- Quins monarques figuren retratats al costat de cada palau? En quin segle i territori governaren?

 Palau Reial d'Estocolm
 Gustau III de Suècia (1771-1792)

 Palau d'Hivern de Sant Petersburg
 Caterina II de Rússia (1762-1796)

 Palau de Sans-Souci a Potsdam
 Frederic II de Prússia (1740-1786)

 Palau de Schönbrunn a Viena
 Josep II d'Àustria (1765-1790)

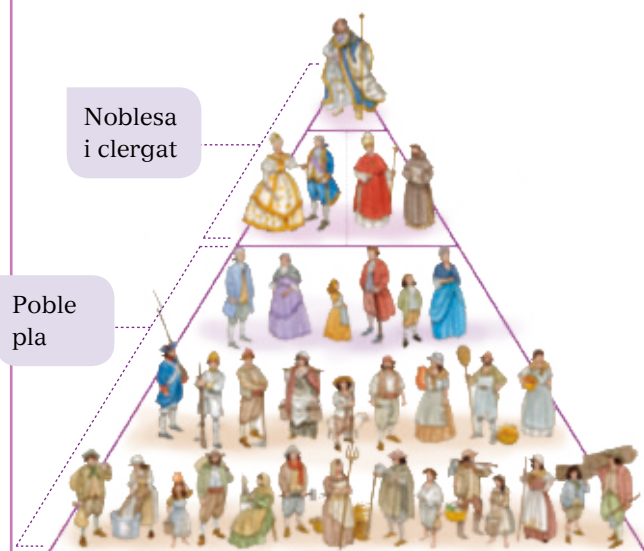
COM HO SABEM?

Els **palaus** són una gran font d'informació sobre les formes de vida de la reialesa. Les estances, els mobles, les pintures, els elements decoratius... ens permeten aproximar-nos a la vida dels sobirans i a la imatge que volien donar de si mateixos.

- Si has visitat algun palau reial, explica què et va cridar més l'atenció.

Interpretar la piràmide social de l'Antic Règim

FES-HO AIXÍ

- 1 • Quants estaments hi havia en l'Antic Règim?
- Quins eren els estaments privilegiats? On se situen en la piràmide?
- En quina part de la piràmide es localitza el tercer estat?

1

L'Antic Règim

L'Antic Règim era el sistema polític, social i econòmic vigent a Europa en el segle XVIII. Es caracteritza per tindre una societat estamental, una economia agrària i la monarquia absoluta com a forma de govern.

Una societat desigual

La societat estamental s'organitzava en tres grups anomenats **estaments** o **estats**: la noblesa, el clergat i el poble pla o tercer estat. Els trets fonamentals d'aquest tipus de societat eren:

- **L'existència de privilegis.** Els dos estaments privilegiats (noblesa i clergat) posseïen importants avantatges respecte al poble, com ara ser jutjats per lleis especials o no pagar impostos.
- **L'immobilisme.** La pertinença a un estament o un altre, excepte en el cas del clergat, depenia del naixement i resultava molt difícil ascendir socialment.

La **noblesa** es dividia en alta i baixa noblesa. L'**alta noblesa** (1) tenia grans propietats, percebia ingressos pels seus drets senyorials i monopolitzava els alts càrrecs de l'administració i l'exèrcit. La **baixa noblesa**, amb una situació econòmica pitjor, tractà d'emparar-se amb la burgesia adinerada.

El **clergat** es dividia també en alt i baix clergat. Els membres de l'**alt clergat** (bisbes, arquebisbes...) solien ser els fills menors de les famílies nobles. Els integrants del **baix clergat** (sacerdots, monjos, etc.), en canvi, procedien del poble.

El **poble pla** o **tercer estat** era la majoria de la població (camperols i burgesia):

- Els **camperols** eren el grup més nombrós, però tenien una influència social molt escassa. La majoria treballava a les terres de la noblesa o de l'Església com a arrendataris, jornalers o serfs, i havien de pagar rendes als senyors per a explotar les seues terres. Els camperols també pagaven impostos al rei i lliuraven el delme (desena part de la collita) a l'Església. Els serfs no podien abandonar la terra sense permís del senyor.
- La **burgesia** estava formada per comerciants, metges, artesans, etc. Una part de la burgesia havia acumulat grans fortunes, tot i que el seu poder polític era escàs i es limitava al govern de les ciutats. La burgesia reclamà més participació en el govern i igualtat jurídica, però els privilegiats tractaren d'impedir que aconseguira aquests objectius.

1. **La tassa de xocolata**, obra de Jean Baptiste Charpentier. L'alta noblesa portava una vida luxosa.

2. *Les quatre hores del dia: vespres*, obra de Watteau de Lille.

Un sector agrari important però poc productiu

En el segle XVIII, l'agricultura i la ramaderia eren les activitats econòmiques més importants. En gran part d'Europa es practicava una **agricultura de subsistència** amb eines rudimentàries, dedicada sobretot al cultiu de cereals. (2) L'agricultura depenia fortament del clima i quan es donaven fenòmens meteorològics adversos (sequeres, inundacions, etc.), es perdien les collites, escassejaven els aliments, pujaven els preus i arribava la **fam**.

La major part de la terra era propietat de la noblesa i el clergat. Les terres de la noblesa no es podien dividir perquè, com que eren primogenitures (*mayorazgos*), la llei obligava a transmetre tot el lot al fill gran. Una part de les terres del clergat (béns de mà morta) tampoc no es podia vendre perquè estava sota protecció directa del rei. Per això, moltes terres no s'explotaven o es treballaven de forma inadequada.

El desenvolupament de l'artesania i el comerç

Les activitats artesanals eren controlades pels **gremis**. Aquests eren associacions d'artesans del mateix ofici que regulaven la producció, fet que dificultava les innovacions. Els artesans treballaven en tallers xicotets, usant eines senzilles. (16)

La monarquia potencià la creació de **manufactures reials o reials fàbriques**. Eren instal·lacions semblants a grans tallers artesanals, que se centraren en l'elaboració d'armes i articles de luxe.

El **comerç exterior** va créixer gràcies a l'augment dels intercanvis amb Amèrica i Àsia. Les **companyies privilegiades**, com la Companyia Anglesa de les Índies Orientals, monopolitzaven les relacions comercials en certes zones del món, des d'on importaven a Europa te, cotó, etc. Així, la corona i els propietaris de la companyia aconseguien grans beneficis.

També es desenvolupà el **comerç triangular**: els vaixells europeus es dirigien a Àfrica, hi intercanviaven productes de poc valor per esclaus i els portaven a Amèrica per vendre'ls. Amb els beneficis que obtenien compraven cotó, sucre, etc., que revenien a Europa.

POSA ATENCIÓ

El **domestic system** era un sistema de producció que es desenvolupà al marge dels gremis, especialment en la producció tèxtil. Un empresari, generalment un comerciant, proporcionava als camperols la matèria primera i aquests realitzaven el producte a casa. Després, l'empresari el recollia i el comercialitzava.

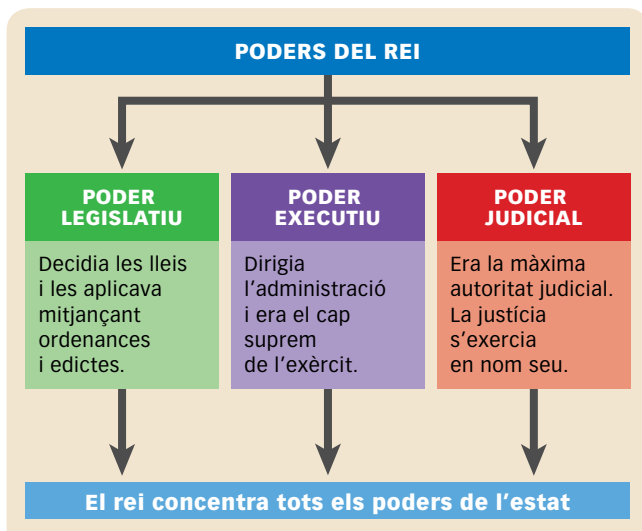

CLAUS PER A ESTUDIAR

- Defineix: Antic Règim, estament, gremi, reials fàbriques, comerç triangular.
- Descriu com era la societat estamental.
- Per què l'agricultura del segle XVIII era poc productiva?
- Quines característiques van tindre l'artesania i el comerç exterior del segle XVIII?

PENSA. Quines diferències hi ha entre la societat estamental i l'actual?

3. L'ABSOLUTISME FRANCÉS

El manteniment de l'absolutisme

L'absolutisme era el sistema polític vigent a la major part d'Europa en el segle XVIII. **El rei concentrava els poders** legislatiu, executiu i judicial: elaborava i promulgava les lleis, governava i nomenava els jutges. (3) Els monarques absoluts es consideraven els representants de Déu a la Terra i pensaven que el seu poder era d'origen diví, per aquesta raó estaven per damunt de la llei. (4)

Per a exercir el poder, el monarca disposava de nombrosos funcionaris i un exèrcit poderós. Algunes qüestions, com és ara la implantació de nous impostos, havien de ser aprovades per assemblees compostes per representants dels tres estaments (estats generals a França, corts a Espanya...). Tanmateix, els monarques a penes les convocaben.

En el terreny econòmic, els monarques absoluts aplicaren el **mercantilisme**, que basava la riquesa d'un país en la quantitat d'or i plata que posseïa. Per a augmentar-la calia fomentar les indústries nacionals i les exportacions, i limitar les importacions.

TEXTOS HISTÒRICS FONAMENTALS

L'estat absolut

És només en la meua persona on resideix el poder sobirà [...]; la plenitud de la seua autoritat, que ells exerceixen tan sols en nom meu, resideix sempre en mi i mai no es pot girar contra meu; només a mi pertany el poder legislatiu sense dependència i sense divisió; és per la meua autoritat que els oficials de la cort procedeixen [...] al registre, a la publicació i a l'execució de la llei; l'ordre públic emana de mi [...].

Discurs de Lluís XV al Parlament de París,
3 de març de 1766

- Quins poders s'atribueix a si mateix Lluís XV?
- Quin era l'objectiu d'aquest discurs?

4. Els símbols de poder de Lluís XV de França.

El parlamentarisme anglés

A Anglaterra es va establir en el segle XVII un sistema polític diferent de l'absolutisme.

En la primera meitat d'aquest segle, els reis de la dinastia Stuart intentaren governar als seus territoris de la Gran Bretanya i Irlanda com a monarques absoluts, però es trobaren amb la ferma oposició de la burgesia, que dominava el Parlament.

El conflicte entre el rei i la burgesia provocà l'esclat de les **revolucions de 1642 i 1688**, que acabaren amb l'expulsió de la dinastia Stuart del tron i el triomf de la **monarquia parlamentària**. (5)

Aquest nou sistema polític es va basar en la supremacia de les lleis sobre el monarca, que acceptava el control del Parlament. En la **declaració de drets de 1689**, el rei garantia una sèrie de drets i llibertats, i s'hi indicava que el monarca no podia aprovar lleis, crear nous impostos o cobrar-los sense l'aprovació del Parlament. S'establiren així les bases de la divisió de poders. (6)

La república de les Províncies Unides

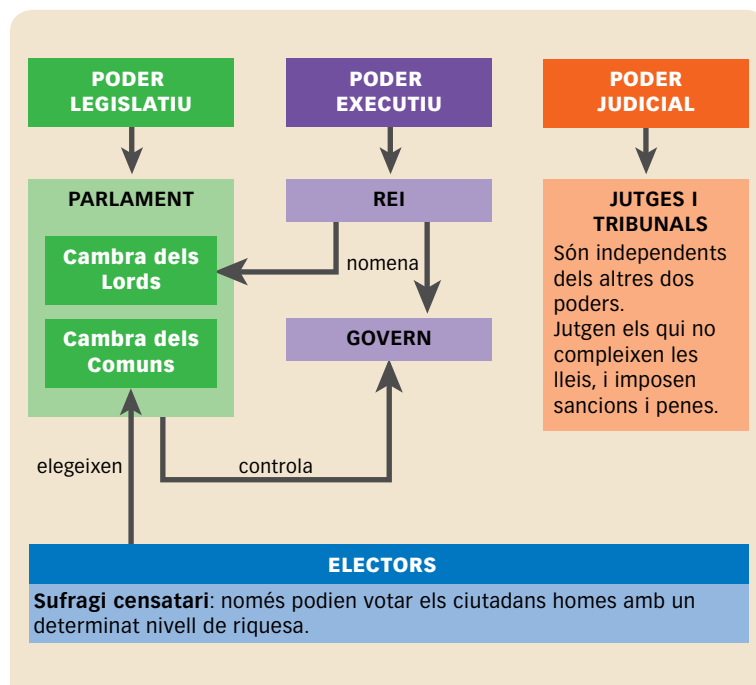
També a les Províncies Unides s'implantà un sistema de govern no absolutista. Quan s'independitzaren d'Espanya en 1648 es convertiren en una **república**, en què el poder era exercit pels ciutadans més influents, els burgesos. Gràcies al desenvolupament comercial, la burgesia havia augmentat el seu poder econòmic i adquirit un gran poder polític.

La república estava formada per set províncies, cada una amb un parlament propi. Els representants de totes les províncies es reunien en els **Estats Generals**, on es prenen les decisions comunes.

5. Sessió de la Cambra dels Comuns, obra de Peter Tillemans.

6. EL SISTEMA POLÍTIC ANGLÉS

CLAUS PER A ESTUDIAR

- Quin sistema polític dominava a la major part d'Europa en l'Antic Règim?
- Què era el mercantilisme?
- Què es va establir en la declaració de drets anglesa de 1689? En quina mesura limitava aquesta declaració el poder reial?
- Quin tipus de govern es va imposar a les Províncies Unides en el segle XVII? Quines característiques tenia?

PENSA. Creus que el sistema polític anglés era democràtic? Justifica la resposta.

2 INTERPRETA ELS ESQUEMES.

- Qui exercia el poder legislatiu a França? I a Anglaterra?
- Quines diferències hi havia en l'exercici del poder executiu a França i a Anglaterra?
- Explica qui exercia el poder judicial en ambdós estats.

TEXTOS HISTÒRICS FONAMENTALS

La divisió de poders

Quan els poders legislatiu i executiu es troben reunits en una mateixa persona o corporació, no hi ha llibertat, perquè aleshores és de témer que [es] promulguen lleis tiràniques per executar-les de la mateixa manera. [...] En aquell estat en què un home sol o una sola corporació [...] administrara els tres poders i tinguera la facultat de fer les lleis, d'executar les resolucions públiques i de jutjar els crims i litigis dels particulars, es perdria tot completament.

MONTESQUIEU, *L'esperit de les lleis*, 1748

- Quins són els tres poders de què parla Montesquieu?
- Què passaria, segons l'autor, si els exercira una sola persona o institució?
- En què es diferencien els plantejaments de Montesquieu dels de la monarquia absoluta?

La Il·lustració

La Il·lustració va ser un corrent intel·lectual del segle XVIII que qüestionà els principis de l'Antic Règim. Les seues bases ideològiques eren les que segueixen:

- La **raó** s'havia d'aplicar en tots els àmbits de la vida. Per això, els il·lustrats rebutjaren tot allò que es regia pels costums i no estava d'acord amb la raó: els privilegis de la noblesa i el clergat, les reglamentacions dels gremis i l'absolutisme.
- El centre de les teories il·lustrades era l'ésser humà. Es considerava que les persones tenien uns **drets naturals**, com la llibertat individual, que l'estat no podia suprimir arbitràriament.
- L'ésser humà, usant la raó, podia assolir el **coneixement**, que per als il·lustrats era la **base de la felicitat**. La Il·lustració donà una gran importància a l'**educació** i a les ciències experimentals, ja que es pensava que a través d'aquestes la humanitat podia progressar indefinidament.
- La **tolerància** havia de ser la base de la convivència.

Les idees il·lustrades es difongueren per Europa i Amèrica, fonamentalment gràcies a l'**Enciclopèdia**, publicada a França i dirigida per Diderot i D'Alembert. També van ser mitjans de transmissió de la ideologia il·lustrada els salons, (7) les acadèmies i la premsa.

Els pensadors il·lustrats

Les teories del pensador anglès **John Locke** (1632-1704) van exercir una gran influència en la Il·lustració. Locke afirmava que l'estat era el resultat d'un pacte entre governants i governats, i que aquest es podia trencar si els primers no governaven de manera justa.

Els principals pensadors il·lustrats van ser **Montesquieu**, **Voltaire** i **Rousseau**.

PRINCIPALS PENSADORS IL·LUSTRATS

Montesquieu (1689-1755)

- **Ideologia.** Defensor de la divisió dels poders de l'estat: el poder legislatiu ha de ser exercit per un parlament representatiu, el poder executiu pel rei, i el judicial per jutges independents.
- **Obra destacada.** *L'esperit de les lleis* (1748).

Voltaire (1694-1778)

- **Ideologia.** Partidari d'una monarquia forta en què es respectaren les llibertats civils. Fou un ferm defensor de la llibertat d'expressió i rebutjà el fanatisme i la intolerància, que criticà amb duresa.
- **Obres destacades.** *Càndid* o *l'optimisme* (1759), *Tractat sobre la tolerància* (1763).

Rousseau (1712-1778)

- **Ideologia.** Defensor de la llibertat i la igualtat de les persones. Considerava que la societat corromp l'ésser humà, que és bo per naturalesa. Creia que la sobirania resideix en el conjunt del poble i aquest, en benefici de la comunitat, arriba a un acord per permetre a un poder superior que governe en nom seu.
- **Obres destacades.** *Emili* (1762), *El contracte social* (1762).

7. Lectura de la tragèdia de Voltaire L'orfe de la Xina, al saló de madame Geoffrin, obra de Lemonnier.

Rousseau (A). Mademoiselle Clairon (B). Bust de Voltaire (C). Soufflot (D). Diderot (E). Duquessa d'Anville (F). Montesquieu (G). Comte de Buffon (H). D'Alembert (I). Madame Geoffrin (J).

El despotisme il·lustrat

En el segle XVIII diversos monarques, com ara Josep II d'Àustria, Caterina II de Rússia, Frederic II de Prússia i Carles III d'Espanya, aplicaren algunes idees il·lustrades. Aquest sistema polític es coneix com a **despotisme** o **absolutisme il·lustrat**. L'objectiu d'aquests reis era elevar el nivell educatiu dels súbdits, racionalitzar l'administració i potenciar el desenvolupament econòmic dels territoris que governaven, però sense perdre el seu poder. Per fer-ho, prengueren diverses mesures:

- **Fundaren noves institucions educatives**, com ara universitats i acadèmies, i renovaren els plans d'estudis, en què l'ensenyament de ciències com les matemàtiques, la física, la química, etc., tingué més importància.
- Modernitzaren la burocràcia, **reforçaren l'administració central**, crearen nous codis legals i intentaren que els privilegiats pagaren impostos.
- Per millorar l'economia, tractaren de dur a terme **desamortitzacions**, és a dir, que els béns de mà morta passaren a l'estat per posar-los a la venda. L'objectiu era que els nous propietaris treballaren aquestes terres, d'una manera directa o indirecta, per fer-les productives. També es posaren en cultiu noves terres, es construïren camins i es realitzaren obres de regadiu.

El despotisme il·lustrat no va alterar les bases de l'Antic Règim, ja que les reformes no limitaren el poder absolut dels monarques i, a més, xocaren amb els privilegis estamentals, que eren la base d'un sistema social que els reis no volien abolir.

3 INTERPRETA LA IMATGE.

- Quins personatges hi identifiques? Esbrina les seues aportacions al pensament il·lustrat.
- Investiga sobre el paper de la dona en la Il·lustració.

CLAUS PER A ESTUDIAR

- Defineix: Il·lustració, despotisme il·lustrat.
- Qui van ser els pensadors il·lustrats més destacats? Què defensaven?

PENSA. Les idees de la Il·lustració continuen vigents hui? Justifica la resposta.

L'Enciclopèdia, mitjà de difusió de la Il·lustració

Orígens i finalitat

En els orígens, l'*Enciclopèdia* només pretenia ser una traducció de la *Cyclopaedia* del britànic Ephraim Chambers, una obra de 1728. El llibreter parisenc Le Breton encarregà el treball a dos traductors però, quan es pensava que gran part de la tasca estava realitzada, va saber que únicament se n'havia traduït el pròleg. Aleshores, Le Breton contractà dos nous editors per dirigir l'obra: Denis Diderot i Jean d'Alembert.

L'*Enciclopèdia* tractà de recopilar tots els coneixements de l'època per fer-los accessibles al públic en general, sempre sota la «llum» de la raó. Publicada entre els anys 1751 i 1780, l'obra estava organitzada en 35 volums: 17 de text, 11 de làmines, 5 de suplement i 2 d'índexs. (8)

Qui va participar en l'Enciclopèdia?

Químics, botànics, metges, cartògrafs, matemàtics, arquitectes, teòlegs, enginyers, economistes, poetes... escrigueren articles per a l'*Enciclopèdia*. Entre aquests col·laboradors es trobaven La Condamine, Buffon, Holbach, Jaucourt, Quesnay, Montesquieu, Rousseau i Turgot, a més de Diderot i D'Alembert. Els articles, ordenats alfabèticament, eren desiguals en extensió i qualitat, ja que alguns contenien fins i tot errates o es fonamentaven en prejudicis. Versaven sobre temes molt variats, des de la fabricació d'una agulla fins a la definició del concepte de llibertat des de l'òptica il·lustrada.

8. L'Enciclopèdia o Dictionari raonat de les ciències, les arts i els oficis.

Denis Diderot
(1713-1784)

Assagista i filòsof francès.

A més de redactar diversos articles per a l'*Enciclopèdia*, escrigué novel·les i obres de teatre en què va satiritzar la societat d'aquella època, com ara *Jacques el fatalista i el seu mestre*.

Jean le Rond d'Alembert
(1717-1783)

Filòsof i científic

francès. Escrigué diversos articles per a l'*Enciclopèdia* sobre matemàtiques. També va ser l'autor del «Discurs preliminar» (introducció de l'obra).

Charles Louis de Secondat, baró de Montesquieu
(1689-1755)

Escriptor i filòsof francès. Entre les seues obres destaquen les *Cartes perses*, on dos personatges ficticis intercanvien cartes en què critiquen les formes de vida de l'Antic Règim.

Jacques Turgot
(1727-1781)

Economista i ministre francès.

Inicià la carrera eclesiàstica, però l'abandonà. Va ser intendent de Llemotges, on introduí el cultiu de la creïlla. Després arribà a ser ministre de finances de Lluís XVI.

François Quesnay
(1694-1774)

Economista francès. Va ser un dels

fundadors de la fisiocràcia. Aquesta teoria sostenia que la riquesa d'un país està en l'agricultura i que la indústria i el comerç són activitats estèrils.

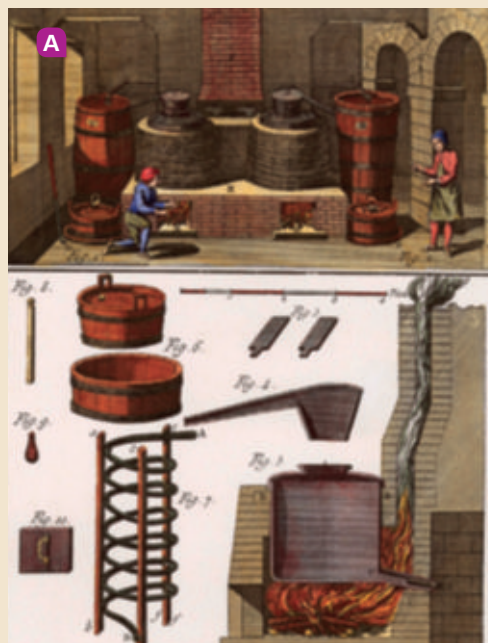

Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon
(1707-1788)

Naturalista francès. Va ser director del Jardí de Plantes de París. Entre les seues obres destaca *Història natural*, que recollia el saber del seu temps sobre diferents ciències.

Una obra «il·lustrada»

Un dels aspectes nous de l'*Enciclopèdia* va ser la gran quantitat d'il·lustracions que inclogué (més de 2.000), moltes de les quals relacionades amb l'artesania. (9) Perquè foren més exactes, els dibuixants visitaren nombrosos tallers on observaven i dibuixaven el local, les eines i els processos de fabricació. Després, els dibuixos es gravaven.

9. Algunes il·lustracions contingudes en l'*Enciclopèdia*. Interior d'una destil·leria i utensilis que s'hi usen (A). Procés de l'entapissament d'una cadira (B). Taller d'òptica i tipus de lents (C).

L'èxit de l'*Enciclopèdia*

Malgrat les dificultats que va haver d'afrontar (censura governamental, oposició dels jesuïtes, acusació de l'Acadèmia de Ciències francesa d'haver plagiat part de les il·lustracions i autocensura del mateix Le Breton dels articles que considerà excessivament crítics), l'obra resultà molt rendible.

L'*Enciclopèdia* es vengué per subscripció. En només trenta anys se'n vengueren més de 25.000 exemplars. Le Breton i els seus socis obtingueren un benefici elevat.

L'*Enciclopèdia* va ser plagiada a Anglaterra, Itàlia i Alemanya, i distribuïda de manera legal per gran part d'Europa, fet que la va convertir en un dels principals mitjans de difusió de les «Llums».

4 **INTERPRETA LES IMATGES.** Observa les làmines de l'*Enciclopèdia* reproduïdes en aquesta pàgina i descriu-les. Et semblen realistes?

5 **USA LES TIC.**

- Consulta aquesta web: <http://www.bne.es/es/Micrositios/Guias/ObrasReferencia/Enciclopedias/EvolHistorica/DeAntiguedad>. Quines obres se solen considerar precedents llunyans de l'*Enciclopèdia*?
- Busca *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* en la web <http://gallica.bnf.fr/> i «fulleja» l'*Enciclopèdia*.
- Compara les característiques de l'*Enciclopèdia* amb les de les enciclopèdies actuals en paper, digitals i en línia. Explica les semblances i diferències que hi observes.

6 **EXPRESSIÓ ORAL.** Per què el Segle de les Llums, és a dir, el segle de la Il·lustració, es deia així? Per què l'*Enciclopèdia* va ser el principal mitjà de difusió de les «Llums»?

TEXTOS HISTÒRICS FONAMENTALS

El primer pacte de Família

Article 1. Hi haurà entre les seues majestats, els seus hereus i successors, regnes, senyories i vassalls, en qualsevol part del món, una unió, amistat, aliança general i perpètua [...].

Article 2. En virtut del present tractat, les seues dites majestats es constitueixen garants recíprocament de tots els seus regnes, estats i senyories tant dins com fora de l'Europa, [...] i si alguna de les dites majestats fóra atacada, torbada o insultada per qualsevol potència, o amb qualsevol pretext, promet i s'obliga l'altra a obtindre [del] seu aliat una justa, prompta i deguda satisfacció [...] amb socors de totes les seues forces, i en cas de necessitat [fent la guerra a l'agressor] [...].

1773

- Quins països signaren aquest pacte? En què el fonamentaven?
- A què es comprometien els signants?

La guerra de Successió espanyola

L'any 1700, la mort de Carles II d'Habsburg sense descendència enfrontà França i el Sacre Imperi en l'intent d'instal·lar en el tron espanyol els seus candidats: **Felip d'Anjou**, de la casa de Borbó, nét del rei de França Lluís XIV, i l'**arxiduc Carles d'Habsburg**. En el seu testament, Carles II va designar hereu Felip d'Anjou, però l'arxiduc no ho va admetre i reclamà el dret al tron.

Així s'inicià en 1701 la guerra de Successió, que va ser un **conflicte internacional** en què s'enfrontaren una coalició de potències europees (Sacre Imperi, els Països Baixos i el Regne Unit) contra França i Espanya. Però també va ser una **guerra civil**, perquè gran part de Castella donà suport a Felip d'Anjou mentre que la Corona d'Aragó fou partidària de Carles d'Habsburg.

En 1713 l'arxiduc Carles va ser nomenat emperador, fet que suposà el final de la guerra. En 1713-1714 se signà el **tractat d'Utrecht**, en el qual es reconeixia Felip V com a rei d'Espanya. A canvi, Espanya renuncià a les possessions a Flandes i Itàlia, que va lliurar a Àustria. A més, va cedir Gibraltar i Menorca al Regne Unit i concedí als britànics avantatges comercials amb Amèrica. (11)

Els primers Borbó a Espanya:

Felip V i Ferran VI

Felip V (1700-1746) (10 i 12) accentuà la **centralització** i la uniformitat administrativa del país per fer-la més semblant al sistema francès. Aprofitant que la Corona d'Aragó s'havia oposat al monarca en la guerra, promulgà els **decrets de Nova Planta**. En aquests se suprimien els furs i institucions propis d'aquests territoris.

En aquest mateix sentit, elevà les institucions castellanes a rang d'estatals. Per governar va prescindir dels antics consells dels Àustria i creà la figura del **secretari de despatx** (ministre). Aquest programa de reformes també el mantingué el seu successor, **Ferran VI** (1746-1759) que, a més, reforçà l'armada.

La **política exterior** de Felip V es va centrar a recuperar els territoris italians perduts a Utrecht. Amb aquesta finalitat es va aliar amb França per mitjà de pactes de Família i intervingué en diverses guerres. Espanya recuperà Nàpols i Sicília, i els ducats de Parma, Piacenza i Guastalla. Ferran VI, en canvi, mantingué una política de neutralitat.

10. La família de Felip V, obra de Jean Ranc.

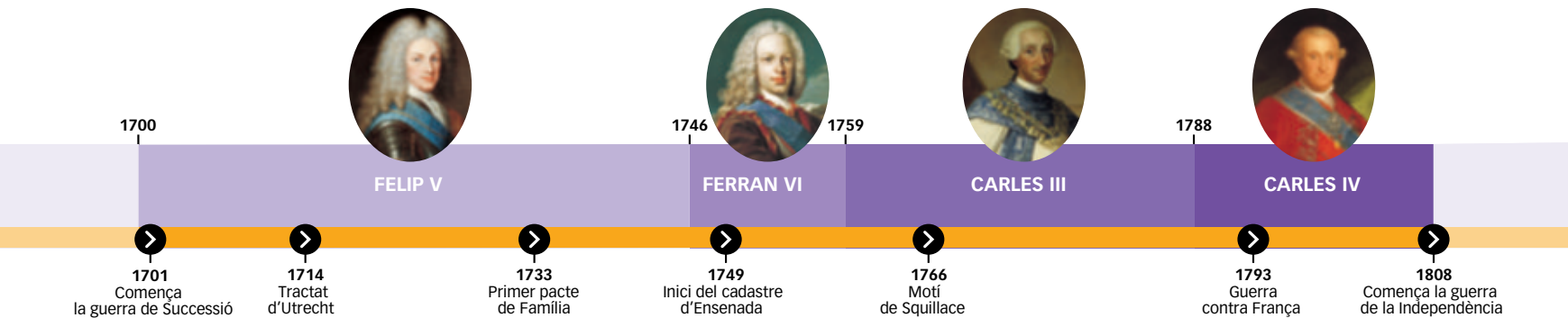
- 1 Flandes
- 2 Milanesat
- 3 Luxemburg

Adquisicions

- Àustria
- Savoia
- Regne Unit
- Límits del Sacre Imperi

11. TERRITORIS CEDITS PER ESPANYA COM A CONSEQÜÈNCIA DEL TRACTAT D'UTRECHT

12. ELS BORBÓ ESPANYOLS EN EL SEGLE XVIII

7 INTERPRETA EL MAPA I LA LÍNIA DEL TEMPS.

- Quan començà la guerra de Successió? Quant durà?
- Quins territoris europeus perdé Espanya en virtut del tractat d'Utrecht? A qui els va cedir?
- Què creus que significà per a Espanya la pèrdua d'aquests territoris?
- Compara aquest mapa amb un mapa d'Europa actual. S'assemblen?
- Quina disputa territorial manté Espanya des de 1714? Amb quin país?
- Quins reis de la casa de Borbó regnaren a Espanya en el segle XVIII?

CLAUS PER A ESTUDIAR

- Quan tingué lloc la guerra de Successió? Per què s'inicià?
- Quins bàndols s'enfrontaren en la guerra? Com acabà el conflicte?
- Qui va ser el primer rei de la dinastia de Borbó a Espanya?
- Enumera les mesures reformistes que prengueren els primers Borbó a Espanya.

PENSA. Explica si Espanya és hui un estat centralitzat.

→ SABER FER

Obtindre informació històrica d'un poema popular

Aquest és un dels poemes contra el marquès de Squillace que circulava per Madrid abans del motí de l'any 1766.

Yo, el gran Leopoldo Primero,
marqués de Esquilache Augusto,
rijo la España a mi gusto,
y mando a Carlos Tercero.

Hago en los dos lo que quiero,
nada consulto ni informo;
al que es bueno le reformo,
y a los pueblos aniquilo.

Y el buen Carlos, mi pupilo,
dice a todo: «Me conformo».

FES-HO AIXÍ

- 8 • De qui parla el poema? Per què és anomenat «Leopoldo Primero» com si es tractara d'un rei?
- Què disgustava més els autors del poema respecte a la manera d'actuar de Squillace?
- Investiga sobre el motí de Squillace i explica'n les causes i conseqüències.

9 USA LES TIC.

- Investiga sobre la colonització de Sierra Morena i explica com es va realitzar.
- Consulta la web <http://www.jovellanos.org/es/> i elabora una breu biografia de Jovellanos. No oblidis esmentar algunes de les seues obres principals.

13. Gaspar Melchor de Jovellanos.

Un dèspota il·lustrat: Carles III

Carles III (1759-1788) va ser el màxim exponent del despotisme il·lustrat a Espanya.

Al començament del seu regnat, el monarca nomenà ministres italians, com Squillace o Grimaldi, que aplicaren reformes que anaven en contra dels interessos dels grups privilegiats. Possiblement aquests, aprofitant una crisi de subsistència, promogueren el **motí de Squillace** (1766), un alçament popular contra aquest ministre, que tingué com a detonant un ban sobre la modificació de la indumentària espanyola tradicional.

Després del motí, Squillace va ser deposat i Carles III es va envoltar de ministres espanyols, com **Aranda**, **Campomanes**, **Floridablanca** i **Jovellanos**. (13) Aquests aplicaren diverses mesures per a modernitzar el país.

- Es limità la capacitat d'actuació de la inquisició i s'aplicà una **política regalista**, que implicava el sotmetiment de l'Església al poder reial. Els jesuïtes van ser expulsats d'Espanya, sota l'acusació d'haver sigut els responsables del motí de Squillace.
- **Es potencïà el desenvolupament econòmic.** Es decretà el lliure comerç amb Amèrica des de la majoria dels ports espanyols; es construïren canals de reg i es cultivaren noves terres amb iniciatives com la colonització de Sierra Morena, que va ser repoblada per persones que havien de treballar les terres que els assignaren. També es limitaren els privilegis de la Mesta i es dedicaren antigues pastures a terres de cultiu. A més, es crearen reials fàbriques, com la de porcellana del Buen Retiro.
- **Es fomentà l'educació.** S'amplià l'ensenyament primari amb la construcció de noves escoles. Els plans d'estudis en els ensenyaments secundari i universitari van ser renovats.
- S'impulsà la creació de **societats econòmiques d'Amics del País**, que eren grups d'il·lustrats que es reunien per intercanviar idees sobre diversos temes. Aquestes societats fundaren escoles per formar els artesans i agricultors en les tècniques pròpies dels seus oficis.

En **política exterior**, Espanya fracassà en l'intent d'arrabassar Gibraltar als britànics, però va aconseguir **recuperar Menorca**. A més, ajudà els colons americans contra el Regne Unit en la guerra d'independència dels Estats Units.

La paralització de les reformes amb Carles IV

Carles IV va accedir al tron en 1788. (14) Quan un any després, en 1789, començà la Revolució Francesa, a Espanya s'identificà l'il·lustració amb revolució. Per això, es frenaren les reformes i s'intensificà la censura perquè les idees revolucionàries no penetraren a Espanya.

Els ministres de Carles IV (Floridablanca, Aranda i Godoy) hagueren de fer front també a la **greu crisi de la hisenda reial**. Per tractar d'augmentar els ingressos, Godoy desamortitzà alguns béns de l'Església, però el problema no es va resoldre.

En política exterior, Espanya participà junt amb altres països en la **lluita contra la França revolucionària**. L'estancament de la situació militar va conduir a la signatura de la pau de Basilea en 1795, que suposà la cessió a França de la part espanyola de l'illa de Santo Domingo.

Amb la signatura del tractat de Sant Ildefons en 1796, es reprengué la tradicional aliança hispanofrancesa, que provocà l'enfrontament naval amb el Regne Unit, aleshores la primera potència marítima mundial. En el curs del conflicte, l'armada espanyola va ser destruïda en la **batalla de Trafalgar**, en 1805.

Les dificultats augmentaren l'oposició contra Carles IV i el seu ministre Godoy. En 1808, el monarca abdicà en favor del seu fill, Ferran VII.

CLAUS PER A ESTUDIAR

- Quines mesures prengué Carles III per reactivar l'economia espanyola?
- Què eren les societats econòmiques d'Amics del País? Com contribuïren a la difusió del pensament il·lustrat a Espanya?
- Compara la política exterior de Carles III i Carles IV.
- Per què es van frenar les reformes en el regnat de Carles IV?

PENSA. Per quins mitjans podien arribar les idees de la Revolució Francesa a Espanya?

DESCOBREIX

Goya, un gran retratista

Francisco de Goya va ser un dels més destacats pintors espanyols. Al llarg de la seua carrera realitzà nombrosos retrats: de si mateix, dels seus familiars i amics, d'actors, toreros, ministres, nobles, militars, literats, etc. També va retratar Carles III i Carles IV i la seua família. (14)

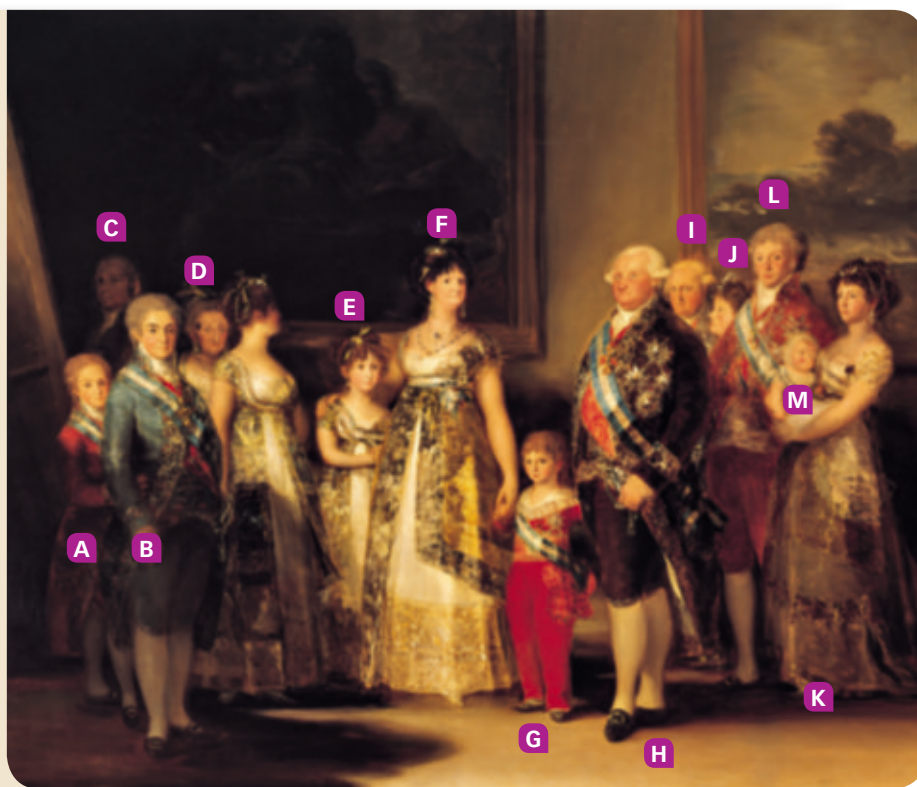

10 INTERPRETA LA IMATGE.

- Quins personatges ixen en aquesta obra?
- Quina imatge transmet aquest quadre de la família reial?

11 USA LES TIC. Busca altres retrats pintats per Goya i elabora-hi un mural. Davall de cada imatge identifica el retratat i escriu una frase que resumisca la seua vida.

14. La família de Carles IV, obra de Francisco de Goya (1800). Infant Carles Maria Isidre (A). Príncep Ferran (B). Francisco de Goya (C). Infanta Maria Josefa, germana de Carles IV (D). Infanta Maria Isabel (E). Reina Maria Lluïsa (F). Infant Francisc de Paula (G). Rei Carles IV (H). Infant Antoni Pasqual, germà de Carles IV (I). Infanta Maria Amàlia, esposa de l'infant Antoni Pasqual (J). Infanta Maria Lluïsa (K) amb el seu espòs, Lluís de Parma (L) i el seu fill (M).

TEXTOS HISTÒRICS FONAMENTALS

Decret de Nova Planta

Considerant haver perdut els regnes d'Aragó i de València i tots els seus habitants pel dret de rebel·lió que cometeren [...] tots els furs, privilegis, exempcions i llibertats de què gaudien [...], he jutjat per convenient [...] reduir tots els meus regnes d'Espanya a la uniformitat d'unes mateixes lleis, usos, costums i tribunals, governant-se igualment tots per les lleis de Castella [...], abolir i derogar completament [...] tots els referits furs, privilegis, pràctica i costum fins ací observats als [...] regnes d'Aragó i València; sent la meua voluntat que aquests siguin reduïts a les lleis de Castella [...] podent obtindre per aquesta raó els meus [...] vassalls castellans oficis i treballs a Aragó i València, de la mateixa manera que els aragonesos i valencians han de poder d'ara endavant gaudir-ne a Castella [...].

Decret del 29 de juny de 1707

- Com justificà Felip V la retirada dels drets i llibertats d'Aragó i València?
- Quines lleis s'implantaren al regne de València a partir de la promulgació d'aquest decret?

CLAUS PER A ESTUDIAR

- Com es desenvolupà la guerra de Successió en terres valencianes? Quines conseqüències tingué per al regne de València?
- Com evolucionaren la població i l'economia valencianes en el segle XVIII?

PENSA. Per què perjudicava el règim senyorial els nous propietaris de terres de la Comunitat Valenciana en el segle XVIII?

La guerra de Successió al regne de València

Quan esclatà la guerra de Successió, en principi, es va acceptar Felip V com a rei, però el fort sentiment antifrancès de la població valenciana va fer que una part dels camperols, les classes populars urbanes, alguns gremis i part del clergat, els quals van ser anomenats *maulets*, donaren suport a l'arxiduc Carles. L'oligarquia urbana i la major part de la noblesa, coneguts com a *botiflers*, donaren suport a Felip V.

L'any 1706 l'arxiduc Carles entrà triomfalment a València. Tanmateix, els partidaris de Felip V vengueren els seguidors del pretendent austríac en la batalla d'Almansa el 25 d'abril de 1707. Uns quants dies després, la ciutat de València va ser lliurada a Felip V. Al juny de 1707, pel **primer decret de Nova Planta**, Felip V va abolir els furs i institucions del regne de València i hi implantà les lleis de Castella.

L'antic regne de València es transformà en una província, governada per un **capità general**, màxima autoritat militar i política, i per una **audiència** que impartia justícia. Igual que a la resta d'Espanya, es va introduir la figura de l'**intendent**, càrrec nomenat directament pel rei i que quasi sempre era ocupat per un castellà. Així mateix, s'anul·là l'autonomia dels antics consells, que van ser substituïts per municipis semblants als castellans.

L'economia i la societat

El segle XVIII va ser un període de **creixement demogràfic i econòmic** a les terres valencianes. La població es va duplicar: passà de 410.000 habitants en 1712 a 817.000 en 1786. L'agricultura es desenvolupà gràcies a l'augment de la demanda d'aliments. Destacaren l'arròs, la vinya, l'olivera i els arbres fruiters. També tingué gran importància el cultiu de la morera per a la cria del cuc de seda, fet que va potenciar la tradicional artesanía tèxtil de la seda.

El comerç exterior va créixer al llarg del segle XVIII, sobretot amb Amèrica, on es comercialitzava gran part de la producció agrària i artesanal.

Predominava la **propietat senyorial**. Dos terços del territori eren senyories de la noblesa, l'Església o els ordes militars. Això no obstant, els llauradors rics, la petita noblesa i la burgesia urbana acumularen terres al llarg del segle XVIII. Aquests grups lideraren **motins camperols** per posar fi al règim senyorial en benefici propi.

DESCOBREIX

La Il·lustració valenciana

La Il·lustració tingué un important desenvolupament en terres valencianes.

La **universitat de València** experimentà una notable renovació promoguda pel seu rector, Vicent Blasco. Seguint els plantejaments il·lustrats, es modificaren els estudis de pensament polític i econòmic i es donà gran rellevància a l'anàlisi de les obres de Locke, Montesquieu, Rousseau i Adam Smith.

També hi hagué una transformació en l'ensenyament de les ciències, amb la creació de les càtedres de física i matemàtiques. La càtedra de medicina, tradicionalment important en la universitat valenciana, conservà el seu prestigi en el segle XVIII.

Entre els il·lustrats valencians destacaren l'hebraïsta **Francesc Pérez Baier**, el botànic **Antoni Josep Cabanilles**, (15) l'historiador i lingüista **Gregori Maïans**, el matemàtic **Jordi Joan**, i el metge **Andreu Piquer**.

15. Il·lustracions de l'obra d'Antoni Josep Cabanilles, *Imatges i descripcions de les plantes que creixen a Espanya de forma natural*. Varietat de sàlvia (A). Estepa blanca (B).

Gregori Maïans i Siscar (1699-1781)

Nascut a Oliva, estudià lleis a la universitat de València. Mantingué contactes amb els principals intel·lectuals de l'època. La seua obra comprén des d'estudis de dret i de les llengües llatina i castellana, amb una atenció especial als escriptors del Segle d'Or, fins a la crítica històrica. Entre les seues obres destaquen *Orígenes de la lengua española* (1737) i *Retórica* (1757).

Antoni Josep Cabanilles (1745-1804)

Natural de València, estudià filosofia i teologia. A París conegué el pensament il·lustrat. Quan es va iniciar la Revolució Francesa, tornà a Espanya, on va desenvolupar la seua activitat com a botànic. En 1795-1797 publicà *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*, un catàleg sobre la flora valenciana. En 1801 fou nomenat director del Reial Jardí Botànic de Madrid.

Jordi Joan i Santacília (1713-1773)

Nascut a Novelda, ingressà a la marina i després va ser triat per l'Acadèmia de Ciències de París per participar en una expedició enviada al Perú per mesurar l'arc del meridià de la Terra a l'equador. Posteriorment, el marquès de l'Ensenada li encarregà la modernització dels arsenals de Cadis, el Ferrol i Cartagena. També impulsà la creació de l'Observatori Astronòmic de Cadis.

12 USA LES TIC.

- Investiga sobre la biografia de Jordi Joan en aquesta web: http://www.cervantesvirtual.com/portales/jorge_juan_santacilia/autor_biografia/. Quins aspectes de la vida d'aquest marí t'han cridat més l'atenció i per què?
- Consulta aquesta pàgina web http://hicido.uv.es/Expo_medicina/Ilustracion/piquer.html. Explica les aportacions a la medicina d'Andreu Piquer.

- Consulta la web <http://bibdigital.rjb.csic.es/spa/index.php>. Escriu en el cercador *Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia*. Fulleja aquesta obra i explica quin era el seu contingut i quin tipus de làmines incloïa.

13 INTERPRETA LES IMATGES.

- Observa la reproducció dels dos gravats continguts en el llibre de Cabanilles i descriu-los.

DESCOBREIX

La vida en la cort dels Borbó

Quan Felip V va accedir al tron espanyol, s'instal·là inicialment a l'alcàsser de Madrid, que havien ocupat els monarques anteriors de la dinastia Habsburg.

L'any 1734, el palau va sofrir un greu incendi que el destruï quasi del tot, raó per la qual el rei ordenà construir un nou palau. En les obres intervingueren famosos arquitectes de l'època, com ara Filippo Juvara, Giambattista Sacchetti i Francesco Sabatini.

El primer monarca que habità el nou palau va ser Carles III, que va organitzar la ciutat en huit districtes. La vida a palau era bulliciosa i estava marcada per un cerimonial rígid. El rei s'alçava enjorn i, després d'oïr missa, rebia la seua família, el confessor, els ministres i els ambaixadors fins a l'hora de dinar. Nombrosos servents atendien les necessitats del monarca i la seua família.

Prop del palau hi havia convents i esglésies que compartien l'espai amb els rics palaus de la noblesa i amb els habitatges populars. Aquests últims, generalment xicotets i sense ventilació, s'apinyaven en carrers estrets. Hi residien aiguaders, venedors, bugaderes, obrers, castanyeres, costureres...

14 INTERPRETA LA IMATGE.

- Descriu la façana del Palau Reial.
- Com visten els diferents grups de personatges que es veuen en la imatge? Què fan?
- A quins grups socials pertanyen?

15 USA LES TIC.

- Busca en la web del Museu del Prado l'obra de Luis Paret, *Carles III dinant davant la cort*. Explica com es desenvolupava el dinar del rei.
- Busca informació sobre els *petimetres* i els *majos*, i explica quina relació tingueren amb la noblesa del segle XVIII.
- Investiga i descriu la vida quotidiana de la noblesa i el poble en aquesta època. Tingues en compte alguns d'aquests aspectes: on vivien, en què treballaven, com es divertien, etc.

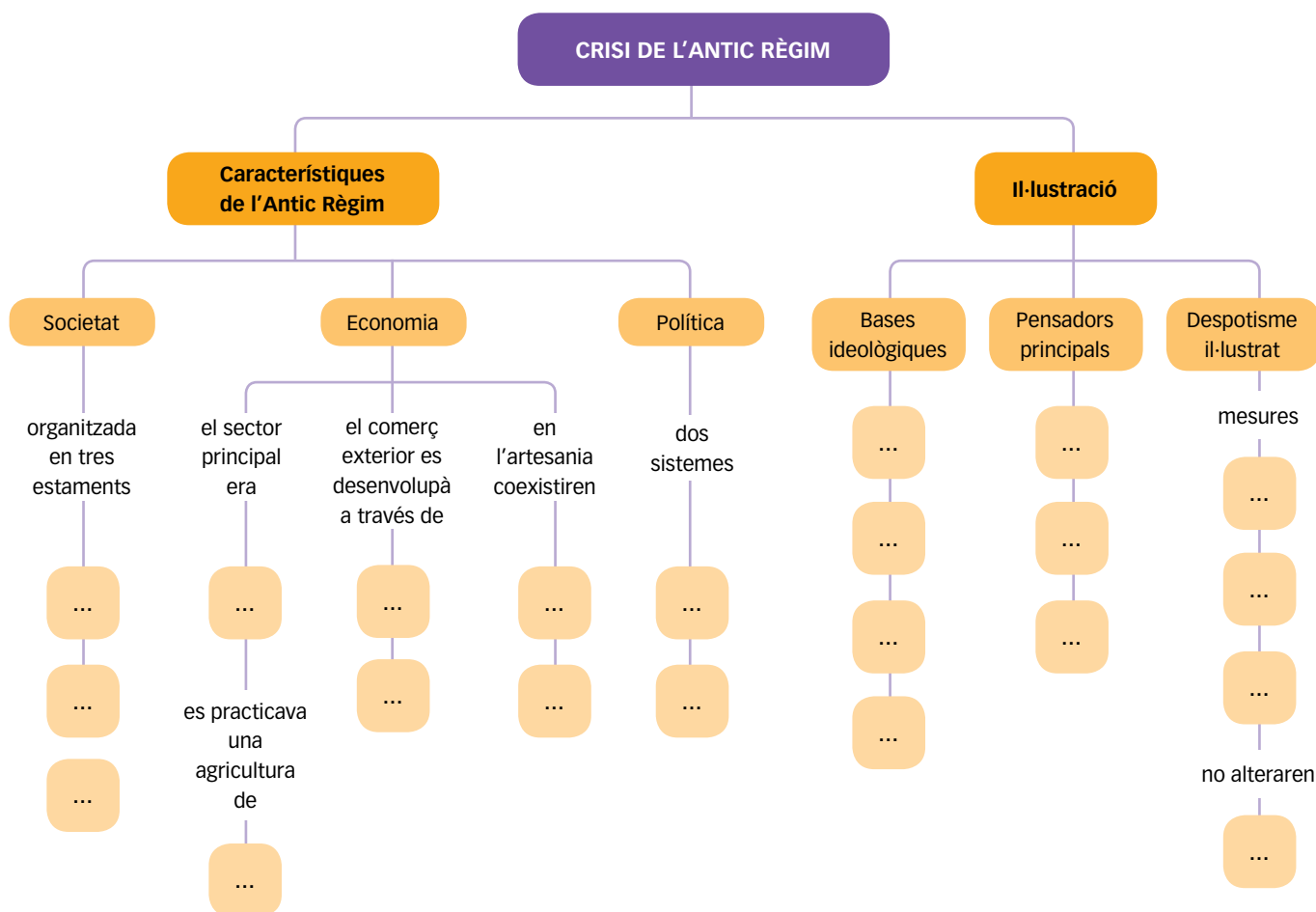
Reial guàrdia de Corps

Aiguader

Venedors de fruites i verdures

16 RESUMEIX L'ESSENCIAL. Copia i completa l'esquema.

El temps

17 Indica la data d'aquests esdeveniments, ordena'ls cronològicament i situa'ls en una línia del temps.

- Abdicació de Carles IV
- Motí de Squillace
- Independència de les Províncies Unides
- Declaració de drets a Anglaterra
- Inici de la guerra de Successió espanyola
- Inici del regnat de Carles III d'Espanya
- Batalla de Trafalgar
- Tractat d'Utrecht
- Primer decret de Nova Planta
- Pau de Basilea

Els protagonistes

18 Explica per què destacaren aquests personatges en el segle XVIII.

• Montesquieu	• Carles III
• Rousseau	• Cabanilles
• Diderot	• Felip V

Conceptes

19 Defineix aquests termes.

- Societat estamental
- Reial fàbrica
- Decrets de Nova Planta
- Societat Econòmica d'Amics del País

20 Explica les semblances i diferències entre aquests conceptes.

- Monarquia absoluta i despotisme il·lustrat
- Monarquia absoluta i monarquia parlamentària

Textos

21 Llig el text i respon.

Els mitjans d'animar les fàbriques [són] senzills [...].

Els cavallers [...] poden auxiliar els renders i [...] vendran millor els seus fruits, creixerà la població i les terres es cultivaran millor. [...]

[Establir] acadèmies econòmiques i d'agricultura per examinar la forma de promoure aquestes indústries, traduint les millors obres escrites en aquest gènere fora d'Espanya [...].

CAMPOMANES, *Discurs sobre el foment de la indústria popular*, 1774

- Qui va ser Campomanes?
- Quines idees pròpies de la Il·lustració es plasmen en el text?
- Quina era la finalitat d'aquestes mesures?

16. Taller de costura a Arle, obra d'Antoine Raspal.

L'economia i la societat

- 22 Què fan les dones de la imatge?
Com es treballava als tallers artesanals?

Causas i conseqüències

- 23 Quins efectes tingué la Il·lustració a Espanya?

COMPROMESOS

El llegat de l'època de la Il·lustració

El llegat que hem rebut de l'època de la Il·lustració és molt ampli:

- **Les idees il·lustrades.** La llibertat, la igualtat davant la llei i la separació de poders són les bases de molts sistemes polítics actuals.
- **La monarquia parlamentària.** Nasqué en el segle XVII a Anglaterra i es consolidà en el segle XVIII. Aquest tipus de monarquia continua vigent hui.
- **Les enciclopèdies.** Aquestes obres, compendi del coneixement assolit pels éssers humans al llarg de la història, es continuen publicant en diferents formats.
- **Els estils rococó i neoclàssic.** Han exercit una gran influència posterior tant en l'art com en altres aspectes de la cultura.

24 EDUCACIÓ CÍVICA. El parlamentarisme i les idees il·lustrades.

- Llig aquest text i compara'l amb els títols I, II i III de la Constitució espanyola de 1978. Quines semblances hi trobes?

El [...] poder de suspendre les lleis [...] en virtut de l'autoritat reial i sense el consentiment del Parlament és il·legal. [...]

Les eleccions dels membres del Parlament han de ser lliures.

Declaració de drets, 1689

- Llig de nou els títols I, II, III de la Constitució. Quins plantejaments són semblants als dels il·lustrats?

25 L'art i la cultura.

- Busca el retrat de madame Pompadour en el quadern d'art. Compara la seua indumentària amb el vestit d'aquesta imatge. Quines semblances hi trobes?

17. Model de Christian Dior (2007-2008).

APLICA UNA TÈCNICA. Comparar el pensament dels il·lustrats

Els il·lustrats plantejaren noves idees sobre diferents temes, com la igualtat, la llibertat, la tolerància, etc. A continuació n'analitzarem algunes.

La tolerància

Ja no és per tant als homes a qui em dirigisc, és a tu, Déu de tots els éssers, de tots els mons i de tots els temps [...]. Tu no ens has donat un cor perquè ens odiem i mans perquè ens degollem; fes que ens ajudem mútuament a suportar la càrrega d'una vida penosa i passatgera; que les petites diferències entre els vestits que ens cobreixen els febles cossos, entre tots els nostres idiomes insuficients, entre tots els nostres costums ridículs, entre totes les nostres lleis imperfectes, entre totes les nostres opinions insensates, entre totes les nostres condicions tan desproporcionades als nostres ulls i tan semblants davant teu; que tots aquests petits matisos que distingeixen els àtoms anomenats homes no siguin senyals d'odi i persecució.

VOLTAIRE, *Tractat sobre la tolerància*, 1763

La igualtat

Si es busca en què consisteix el bé més preuat de tots, que ha de ser objecte de tota legislació, es trobarà que tot es redueix a dues qüestions principals: la llibertat i la igualtat, sense la qual la llibertat no pot existir. Renunciar a la llibertat és renunciar a ser home, als drets i als deures de la humanitat. La vertadera igualtat no està en el fet que la riquesa siga absolutament la mateixa per a tothom, sinó que cap ciutadà no puga ser prou ric per a poder comprar-ne un altre ni tan pobre per a veure's forçat a vendre's. Aquesta igualtat, es diu, no pot existir en la pràctica. Però si l'abús és inevitable, vol dir això que hem de renunciar forçosament a regular-lo? Com que, precisament, la força de les coses tendeix sempre a destruir la igualtat, cal fer que la força de la legislació tendisca sempre a mantindre-la.

J. J. ROUSSEAU, *El contracte social*, 1762

Per analitzar les idees dels pensadors il·lustrats recollides en aquests textos, segueix aquests passos:

- **Localitza** cada text en el temps i indica qui n'és l'autor.
- **Identifica les idees principals** i les idees secundàries en ambdós textos i explica-les situant-les en el seu context històric.
- **Extrau conclusions.** Comenta la importància d'aquestes idees en la seua època i la vigència del pensament d'aquests il·lustrats hui dia.

26 Localització.

- Qui és l'autor de cada text? Investiga i elabora'n una biografia breu. Quan escrigueren cada obra?

27 Idees principals i secundàries.

- Quins aspectes de l'Antic Règim critica Voltaire? Què és la tolerància per a aquest autor? Què porta la intolerància?
- Quins principis fonamentals defensa Rousseau? Quina vinculació estableix entre aquests?
- Compara les idees de Rousseau amb les idees del text següent. Quines diferències hi veus? Quin tipus de societat defensa Rousseau?

Tot sistema que [...] portara a [...] establir entre els homes una igualtat de deures i a destruir les distincions necessàries, conduiria aviat al desordre, conseqüència inevitable de la igualtat absoluta [...].

Amonestacions del Parlament de París,
4 de març de 1776

- Creus que les idees de Voltaire i de Rousseau eren ben rebudes, en general, per la societat de la seua època? Per què?

28 Conclusions.

- Continuen tenint validesa en la nostra època els plantejaments de Voltaire i de Rousseau? Per què?
- Creus que en l'actualitat es respecta la llibertat de les persones i es practica la tolerància? Raona la resposta.

RESOL UN CAS PRÀCTIC. Què deia la premsa en el segle XVIII?

Les primeres publicacions periòdiques van nèixer en el segle XVI, però eren simples fulls en què es difonien notícies comercials. Tanmateix, en el segle XVII aparegueren diverses gasetes de contingut polític, controlades pels monarques. Més tard, en el segle XVIII es crearen els diaris pròpiament dits. Entre els anys 1702 i 1735 es va publicar el primer diari britànic, *The Daily Courant*. Després se'n fundaren altres: *The Spectator* (1711), *The Morning Post* (1772), *The Times* (1785) i *The Observer* (1791).

A Espanya també hi hagué publicacions periòdiques, com *El Pensador*, *El Censor* o el *Mercurio Histórico y Político*, però hagueren de fer front a la censura.

Gazzete d'Amsterdam. Fundat en el segle XVII, era un diari de contingut polític.	The Daily Courant. En un principi tenia una sola pàgina, amb anuncis en el revers.	El Censor. Va ser un diari madrileny que satiritzava els costums de l'època.	Diario Curioso. Contenia articles i anuncis. Fou el primer diari que inclogué cartes dels lectors.

29 Analitza la premsa del segle XVIII.

- Investiga i indica quins dels diaris que se citen es publiquen encara.
- Compara aquest anunci amb els dels diaris de hui.

Un subjecte resident en aquesta Cort [...] sollicita ocupar-se en una casa decent per a majordom o un altre exercici corresponent al maneig de papers i comptes de què té la instrucció necessària, i igualment si és casa de família es dedicarà a ensenyar als fills o les filles [...]. Donara notícia del seu nom i casa a la llibreria de Don Gabriel Gómez, carrer de les Carretes.

Diario de Madrid, 29 de juny de 1791. Adaptació

- Consulta la web <http://www.bne.es/es/Catalogos/HemerotecaDigital/>. Observa les pàgines de diaris espanyols del segle XVIII i indica com eren: nombre de pàgines, característiques (text, imatges...), tipus de contingut, etc.
- Compara els diaris del segle XVIII amb els actuals. Quines semblances i diferències hi observes?
- Creus que els diaris del segle XVIII estaven a l'abast de tota la població? Raona la resposta.

30 EXPRESSIÓ ORAL. Debateu.

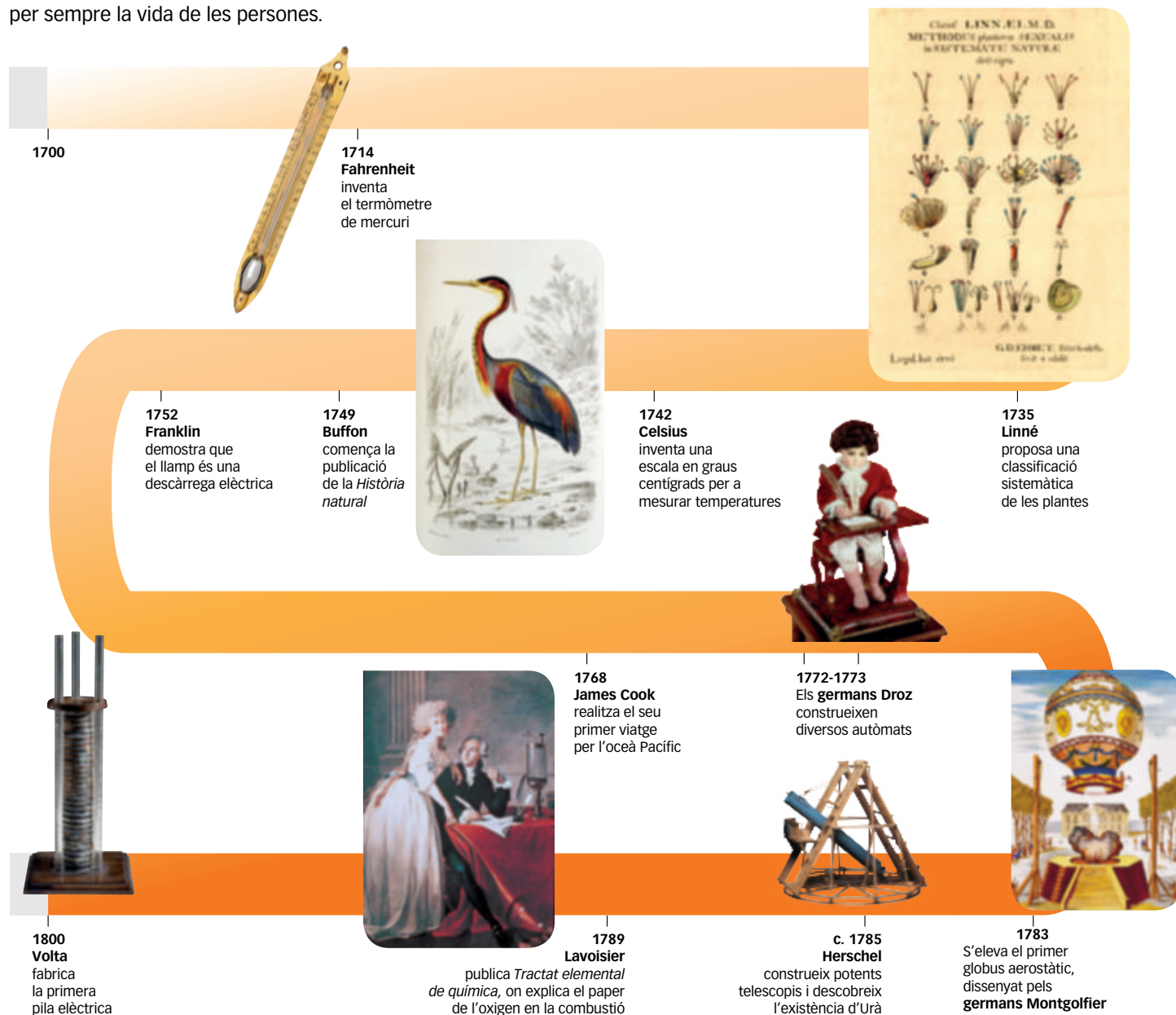

- Realitzeu a classe un debat amb aquest tema: La premsa exerceix hui la mateixa funció que en el segle XVIII? Recorda que has d'escoltar els companys i respectar el torn de paraula.

ANÀLISI CIENTÍFICA. Acompanya a la Il·lustració una revolució científica?

En els segles XVII i XVIII, la ciència experimentà un gran auge. Proliferaren les col·leccions privades de botànica, zoologia, mineralogia, etc., i els viatges d'exploració. En alguns casos, les investigacions científiques van ser fins i tot finançades pels reis. Alguns descobriments i avanços tècnics van canviar per sempre la vida de les persones.

31 Analitza l'eix cronològic.

- Quins descobriments o avanços científics de l'època de la Il·lustració et semblen més importants? Raona la resposta.
- Quins creus que influïren més en la vida de les persones en el segle XVIII? Per què?
- Quins descobriments i invents del segle XVIII han tingut transcendència fins hui? Justifica la resposta.

32 Busca informació i extrau conclusions.

- Selecciona dos descobriments importants del segle XVII en astronomia, medicina, física i matemàtiques. Indica qui els va realitzar i en quina data i elabora una línia del temps.
- Els avanços del segle XVIII haurien sigut possibles sense la revolució científica del segle XVII? Per què?
- Creus que les idees il·lustrades afavoriren el desenvolupament de la ciència? Per què?

Un recorregut pel Madrid de Carles III

Quan Carles III començà a regnar, Madrid era una ciutat bruta, pudent i sense enllumenat públic.

El monarca es proposà millorar-ne l'aspecte. Ordenà construir pous negres per a les aigües fecals, empedrar els carrers i il·luminar-los amb fanals. Es crearen passejos, com el projecte del Salón del Prado; portes monumentals, com la Puerta de Alcalá, i edificis destinats a la investigació, com el Gabinet de Ciències Naturals (actual Museu del Prado) i el Real Observatorio. També es van alçar edificis administratius, com la Real Casa de Correos i la Real Casa de la Aduana.

18. Real Observatorio de Madrid. Fou creat per ordre de Carles III, però l'edifici es va construir en el regnat de Carles IV.

19. Vista del Real Museo pel costat de San Jerónimo, obra de Fernando Brambilla. Façana nord de l'actual Museu del Prado, abans de les obres de finals del XIX que li van donar l'aspecte actual.

33 USA LES TIC. En grups, investigueu sobre les construccions que ordenà edificar Carles III.

- Elaboreu una fitxa amb els edificis més destacats: arquitecte, any de construcció, lloc on se situa...
- Expliqueu per a què s'utilitzava cada edificació en el segle XVIII i quin ús té actualment.
- Busqueu un plànol de Madrid i traceu un itinerari d'un dia per a visitar els edificis més significatius. Expliqueu la ruta als companys i justifiqueu per què l'heu triada.
- Poseu en comú els itineraris i trieu el que us sembla més adequat per a conèixer millor el Madrid de l'època de Carles III.

ET RECOMANEM

Pel·lícules:

Esquilache, dirigida per Josefina MOLINA, 1989.

Les amistats perilloses, dirigida per Stephen FREARS, 1988.

Un documental:

Documental sobre el regnat de Carles III (<http://www.rtve.es/alacarta/videos/memoria-de-espana/memoria-espana-carlos-iii-sombras-del-reformismo-ilustrado/1043558/>).